

IX. CİLT 2. SAYI OLARAK GÖZÜKEN GERÇEKTE VIII. CİLT 2. SAYIDIR
Cilt: IX Nisan 1932 Sayı: 2

DARÜLFÜNUN EDEBİYAT FAKÜLTESİ MECMUASI

FELSEFE, İÇTİMAİYAT, TARİH,
COĞRAFYA, EDEBİYAT

İKİ AYDA BİR NEŞROLUNUR

BU SAYIDA:

MAKALELER	Sahife
Goethe: Yusuf Şerif B.	3-11
Faust'un Felsefesi: Dr. Orhan Sadeddin B.	12-20
Osmanlı devrinde Rafizilik ve Bektaşilik: Ahmet Refik B.	21-59
Pedagoji sistemleri: İsmail Hakkı B.	60-79
Auguste Comte'un Felsefesi: Halil Nimetullah B.	80-96

— İSTANBUL —
MATBAACILIK VE NEŞRİYAT
TÜRK ANONİM ŞİRKETİ
— 1932 —

Osmanlı devrinde
Rafızîlik ve Bektaşîlik
(1558 - 1591)

Türkiye'de dinî hareketler iki noktada bariz bir şekilde kendini gösterdi. Evvelâ Rumeli'de bektaşîlikle, daha sonra Anadolu'da rafızîlikle. Bektaşîlik, Osmanlı idaresinde, tasvip ve hattâ babaları izaz ve tebci edildi; fakat rafızîlik, acem düşmanlığı ile bir telâkki edildiği için, intişarına hiç bir zaman meydan verilmedi, ve daima kanla ve ateşle bastırıldı.

Osman Oğulları zamanında devlet idaresini yıkmak için ilk dinî kıyam Rumeli'de başladı. Bu kıyâmı ilmi ve fazlile kendini tanıttırılmış yüksek bir şahsiyet idare ediyordu: **Simavnalı Şeyh Bedreddin...**

Şeyh Bedreddin, Urhan Bey zamanında, Simavna'da doğdu. Simavna, Rumeli'de Eski Zağra ile Kızanlık arasında bir kasaba idi.

Bedreddin'in babası Simavna Kadısı İsrail idi. Daha pek ufak yaşta iken ilim ve marifet tahsili için Semerkand'e kadar gitmişti. Oğlu Bedreddin de kendi gibi yetişti. Tahsilini bitirmek için Mısır'a giderken Konya'ya uğradı. Orada Feyzullah namında bir zatten dört ay kadar bazı ilimler öğrendi. Feyzullah'ın vefatı ile Mısır'a geldi. Mısır'da Seyyit Şerifi Cercanî ile beraber Mubarekşah'tan ders gördü. Mubarekşah ile beraber Mısır'dan Mekke'ye gitti. Avdetinde Mısır'da Şeyh Ekmelüddin'den pek çok istifade etti. Mısır'da yıllarca kaldı. Orada, meşayihden Seyyit Hüseyin Ahlatî'ye intisap etti. Tasavvufu ondan öğrendi: Hattâ şeyhinin vefatı ile, altı ay kadar makamını da işgal eyledi. [1].

Bedreddin, Mısır'dan Tebriz'e kadar gitti. Maksadı halkı irşattı.

Tebriz'de, Temirleng'in huzurunda toplanan ulema meclisine hakemlik ederek fazlını ve kemalini ispat eyledi. Bedreddin, Tebriz'den Anadolu'ya geldi. O sırada devrinin en ileri gelen âlimlerinden sayılıyordu. *جامع الفصولین تسهیل، واردات کبری، مسرة القلوب* gibi mühim eserler vücude getirmişti. Türkiye'de ise kardeş kavgaları hüküm sürüyordu. Ankara felâketinden sonra (1402) Osmanlı devletini Yıldırım Bayezd'in oğullarından Musa Çelebi idare ediyordu. Musa Çelebi, fazlını ve irfanını takdir ettiği için, Şeyh Bedreddin'i kendisine kazasker nasbetmişti.

Çelebi Sultan Mehmet, kardeşi Musa Çelebi'yi mağlûp ve ifna ettikten sonra Şeyh Bedreddin'i ayda bin akça vazif ile İzmit'te ikamete memur

[1] M. Şerafeddin, Simavna kadısı oğlu Şeyh Bedreddin, s. 4, 8-15.

etti. «Mevlânayı müşarünileyh ilmi zâhir ve bâtın sahibi olup fazileti bâhire ile şöhret bulmağın talibleri ve şakirdleri çoğalub istifadei ulûmu diniyye ve istifayi mesaili yekıyniyye iderler idi [1].» Bunlar meyanında Şeyh Bedreddin'in iki ateşli müridi vardı: Börklüce Mustafa, Torlak Hu Kemal... Bunlar şeyhin bütün fikirlerine candan iman edenlerdendi.

Şeyh Bedreddin diyordu ki: «İşareti gaybiyye ile kendi mutekitlerimle âleme malikiyyet için zuhur ve huruc ideceğim Ve memaliki müridlerim arasında ilim kuvvetini ve tevhid sırrını tahkiyk ile taklid ehlinin millet ve mezheb kanunlarını batıracak ve meşrebimin genişliği ile bazı haram şeyleri helâl göstereceğim.» Şeyh, müritlerini ve kendisine inanaları etrafına toplıyacak, bir hükümet teşkil eyledikten sonra araziyi onlara paylaştıracaktı. Bundan başka, müslümanlarla hıristiyanlar arasındaki din farkını da ortadan kaldıracaktı. Halbuki o tarihte, devletin kanunu mucibince müslim ile gayrimüslim arasında büyük bir müsavatsızlık vardı. Şeyh Bedreddin, kendi peygamberliğini ilân etmişti. Türkiye'de oturan hıristiyanlarla musevileri birleştirmek için bütün peygamberleri tanımiyordu. Müritlerine yalnız: «Lâilâhe illallah» dedirtiyor, «Muhammed resulullah» dedirtmiyordu. Binaenaleyh, şeyhin etrafına toplananlar, Türklerden ziyade hıristiyanlardı.

Kanunî Sultan Süleyman zamanında, dinî hareketler bütün şiddetle alevlendiği zaman, Sofyalı Bali Efendi Şeyh Bedreddin'in mesleki hakkında padişaha verdiği bir takrirdede şu mütalâada bulunuyordu:

«Vilâyeti Dobruca ve Deli Orman ahalisi باجعهم لعنة الله عليهم şeyhi mezburdan desti inabet getürüp emrine itaat ve imtisal ve canü dilden fermanına istikbal gösterüb her gâh ki bir yere gelüb cemiyet ve sohbet kıldıklarında meclislerinde şarab ve erbabı ihvan ve ahababı pirü civan ve zenanü gilman hazırûn olup şeyhi gümrahi hodperest badeden unar ve mesti kadeh derdest nushu pende âgâz itdikde serfirazlık idüb Cennetde şarab didikleri şarab, bu şarabı gazmidâ ve ferahbahşâdır Ve Kevser dedikleri işbu dünyadır ki sofrai hakdır. Cemii niami ilâhî bundadır. Umurı ahiret ulemai rüsum fehmetdikleri gibi değildir. Durubu emsal idüğinden gafillerdir deyu nice hezliyyat ve mühmilât ve küfriyyet söyliyüb sakfı minâ sanmanız kim fena bulacaktır. Ve bu milk sahibi milkinden taşrada olacaktır. Belki insandadır. Her kim insanı bildi Hakkı bildi Enel Hak didikte ol fırakı dalle ve mülhidini müridin cümlesi Enelhak diyüb şeyhi bisedada sücüd idüb درودش درویشانه derunu zulematda مدچنق بری چنق olub süddi şeriatı yıkub ye'cuc ve me'cuc misal nice fesadü fitneye bais ve nice sadedil ehli hevanın akıydesi napaklığına sebep olurlar.»

Hicrî on birinci asırda, Şeyh Mahmud Hüdayı Efendi de padişaha yazdığı bir takrirdede, Şeyh Bedreddin hâdisesine dair malûmat verdikten sonra şöyle diyor:

[1] Solakzade, s. 134.

«Docalar dimek ile maruf olan köylerde ve her daim fesad kasdından hâli değillerdir. Ve Kızılbaş ile birdir. Matekaddemden mabeyinlerinde muamele ve muahedeleri vardır. Hattâ orada olan sipahiler Kızılbaş seferi oldukda anlara emir oldukda kimisi timardan feragat itmişdir ve kimisi kılınca mühürliyüb gitmişlerdir. Timar hatırı için ere kılınca çekmeyiz deyu asla içlerinde şeriat ve sünnet eseri yoktur. Müslümanlardan bir âdem öldirmek kâfir öldirmek kadarınca gazâ bilürler rafizilerdir. Menbaı fesad ve menşei fitnedirler. Çokluk taifedir. Ve içinde yer yer şeyhleri namında şeytanları vardır. Daima ihlâl ve idlâl üzerinedir. Ve yer yer ışık zaviyeleri vardır. Anlar dahi harabdır. Ve ol taifeye Simavnî dirler. Zira ol mahalde şeyhlerine de Simavî dirler imiş. Âşikâre ve alâniyyeten erbabı Çiharyar'e tain iderler. Ve ışık taifesi ve onların habasiyyeti vasıf olunmaz. Her daim Kızılbaşın zuhur ve intişarın temennî iderler idi. Elhamülillâh aksi oldu ve hâlâ hak ançalar olmaz, gene fırsat Şahındır dirler imiş. Bu makule revafızdır. Ve melâhide ve zenadıkadır. Fırsat esirleridir.» [1]

Şeyh Bedreddin'in bir kaç asır sonra bile tesirini gösteren prensipleri, o zaman, müslim ve gayri müslim, pek çok kişileri cezbetti. Taraftarları gittikçe arttı. Börklüce Mustafa şeyhin hem akrabasındandı, hem kâhya-sıydı [2]. İlk defa olarak şeyhin akıydelerini Aydın elinde o yaydı. Şeyhin halifesi olduğunu ilân etti. Etrafına üç binden ziyade mürit topladı. Aydın eyaletini kâmilten teshir etti.

Biznaslı müverrih Dukas diyor ki:

«O zamanlarda İyonien körfezi methalinde kâin ve halk dilice İstilarion (Karaburun) denlen dağlık memlekette âdi bir türk köylüsü ortaya çıktı. İstilarion Hiyo (Sakız) adası karşısındadır. Bu köylü Türklere vaız ve nasayihde bulunuyor, ve kadınlar müstesna olmak üzere erzak, esvab, davar, ve toprak gibi şeylerin kâmilten umumun müşterek malî sayılmasını tavsiye ediyordu. Diyordu ki: «Senin emlâkin benim olabileceği gibi, benim emlâkim de senin olabilecek.» Köylüleri bu gibi sözlerle teshir ettikten sonra, hırsiyanlarla da dostluk tesisine çalıştı.» Adalarda oturan Cenevizlileri bile ele almaya uğraştı.

Şeyh Bedreddin İzmit'te idi. Oradan İsfendiyar oğullarına kaçtı. Çünkü Osman oğullarının bir düşmanı da onlardı. Şeyh Bedreddin, Musa Çelebinin kazaskeri iken Eflak Beyi Mirçe ile tanışmıştı. Gemi ile Eflaka geçti. Mirçe'den fevkalâde riayet gördü. Oradan Dobriça'ya indi. Kendisine en çok taraftar orada bulabilirdi. Kaliakra'daki Sarı Saltuk zaviyesi kendisile hem-fikir ışıklarla dolu idi. Urhan Bey zamanında burayı ziyaret eden İbni Batuta diyor ki: «Badehu Baba Saltuk namile maruf bir beldeye muvasalât ettik. Saltuk'un mükâşefe sahibi olduğu menkul ise de, hakkındaki rivayet şer'i şerife mugayir görünür.» [3]

O sırada Çelebi Sultan Mehmet Selânik fethine hazırlanıyordu

[1] Tezakiri Hüdayî, Umumi kütüphane, No 3497

[2] Uruc Bey, Tevârihi Âli Osman s, 43-Aşıkpaşazade, s 91.

[3] İbni Batuta, Şerif Paşa tercemesi, s 386- Vesika 7 müracaat

Memleketinde bu dinî kıyamı haber alır almaz, Amasya'da Rumiyyei suğra hâkimi bulunan oğlu Murat Beyi çağırdı. Bayezit Paşa ile beraber Börklüce Mustafa üzerine gönderdi. Karaburun muharebesi Börklüce'nin mağlûbiyeti, ve nihayet katlile neticelendi. Bu esnada Torlak Hu Kemal ve müritleri Mağnisa taraflarında «kudüm ve dümbelek»le geziyorlar; halkı kendi mezheplerine cezbetmeye çalışıyorlardı. Aydın eli tamamen onlara iltihak eylemişti. Murat Bey, bu sfer Bayezit Paşa ile beraber, Torlak Kemal üzerine yürüdü. Mağnisa civarında cümlesini mağlûp etti. Torlak Kemal ele geçti, ve idam edildi.

Şeyh Bedreddin Rumeli'de, Silistire taraflarında idi. Maiyetinde ışıklardan binlerce adam vardı. Sarı Saltuk müritleri, Musa Çelebiye kazaskerliği zamanında eyiliğini görenler, yaymak istediği mezhebi kabul edenler hep etrafına toplanmışlardı. Şeyh Mahmut Hüday' Efendi'nin dediği gibi «Dobrice'de Celâlî zuhur idüb haylı cemiyet ve fesad ve fitne olmak ol taifeden olmuş idi.» [1]

Şeyh Bedreddin Silistire'den kalktı, Deli Orman içlerine, Ağaç denizi'ne girdi. Orada yerleşti. Bir çoklarına subaşılıklar ve sancaklar verdi. Maiyetine Türklere ve tacılardan pek çok kişi toplandı. «Gördiler kim bunun işinde hayır yoktur.» [2]. Çoğu dağıldı.

Çelebi Sultan Mehmet bunu işitti. Kapıcı başı Elvan Beyi iki yüz kişi ile şeyhin üzerine gönderdi. Şeyh Bedreddin'i Zağra'da hile ile tuttular. Sultan Mehmed'e getirdiler. Bedreddin «ilim ve fazlile meşhur ve halli müşkilâtı ictihadiyyede müsellemi cümhur idi.» [3]. Bu sebepten Sultan Mehmet, Şeyh Bedreddin hakkındaki cezayı ulemaya havale etti. Bunların arasında «milki Acem'den (yani Kızılbaş diyarından) henüz gelmiş ve tedris ve uftaya başlamış olan mevlâna Hayderi Herevî de vardı. Şeyh Bedreddin asıl onunla dinî münakaşada bulunacaktı. «Kadı müşarünileyh vaki olan muhasama ve mubahesede hiç bir noktada tevekkuf etmeyüb ulemai hazırayı mubahase külfetine duçar etmedi.» [4]

Çelebi Sultan Mehmet saltanatını temin için Şeyh Bedreddini Simavî'yi Serez çarşısında astırdı (1421). «Mezarını anda etdiler.» Fakat Bedreddin'in prensipleri halkın ruhunda asırlarca yaşadı.

Türkiye'de alttan alta kaynaşan iki zihniyet gene baki idi: Bektaşilik ve rafizilik. Bektaşiliğin kızılbaşlıkla hiç bir alâkası yoktu. Işıklar gene Dergâhlarını nurlandırıyorlardı. Rafiziler ise, Acem tesirinden kendilerini kurtaramıyorlardı. Rafizilik, Osman oğullarını yıkmak için İran Şahlarının elinde dinî bir silâhtı. Türkler, bu silâhı kırmak ve şark eyaletlerini İran

[1] Aşıkpaşazade, s 91, 92.

[2] Aşıkpaşazade, s 92.

[3] Solakzade, s 135.

[4] İdrisi Bitlisi, Hest bihişt.

islâsından kurtarmak için, Türk toprağında rafiziliği ezmeye çalışıyorlardı. Bektaşilik ise, Osman oğulları idaresinde, askerî bir ocak haline gelmişti. Bu ocak, Rum, Sırp, Hırvat, hepsini bir kazan etrafına toplamıştı. Hacı Bektaş oğlu Şeyh Elvan Beyin kariyyelerine kimsenin dokunduğu yoktu. «Aizzei kiramdan Hacı Bektaş Veli evlâdından Elhac Feyzullah» İstanbuldaki dergâhında muazzez ve müreffeh yaşıyordu [1]. Fakat rafizilik, sünî Osman oğullarının ve bilhassa «Ulemai rüsumun» nazarında dinî ve siyasî bir tehlike idi.

Binaenaleyh, Türkiye'de Halife Ali'ye perestiş eden iki zümre vardı: Biri, türklüğünü benimseyerek, ve dergâh ve ocak zihniyetile yaşıyan ve türk harsini seven Bektaşiler, diğeri de şark eyaletlerinde ve İranın dinî ve siyasî telkîynlerine tâbi olan, ve icabında Acemleri türk toprağına, «ancehlin» sokmayı ecrü mesubat bilen rafiziler...

Şah İsmail'in zuhuru, rafiziliğin temayülünü bariz bir şekilde gösterdi. Fakat kabahat gene Osman oğullarında idi. Fatih Anadoluyu Osmanlı ülkesine katmıştı. Fakat halk refah ve saadet nimetinden mahrumdu. Yucca dağlar ortasında «tekâlifi örfiyye ve şakka» ile muztarip olan halk, kendisine dinde bir ilticagâh buluyor, Şeyh Safinin neslinden İranda saltanat süren Şah İsmailin istilâ hırsile meşbu' dinî kudretine iman ediyordu.

Nihayet, Şah İsmail Osman oğullarına karşı dinî siyasetini tatbika başladı. O zaman, Fatih'in oğlu İkinci Bayezit zamanıydı. Şah İsmailin halifelerinden çoğu Anadolu'da idi. En ziyade nüfuzlarına tâbi ettikleri yerler, Hamid ve Teke elleriydi. Azerbaycan, Şah İsmail'e tâbi sofilerin merkezi idi. Şark eyaletlerinde başlayan bu dinî kıyam Osmanlı imparatorluğu için bir tehlike idi. İkinci Bayezit, bu tehlikeyi anlar anlamaz, önünü almak istedi. Şah İsmail, Azerbaycan'dan Tebriz'e çekildi. Arada muharebe icrasına meydan kalmadı. Teke ve Hamid elindeki sofilerin çoğu «Rumeli yakasına sürüldü. Ve ümerayı hududa ahkâm tebliğ olundiki min baad sofî namına hiç kimesne Anadolu'ya geçmiyüb yollar zabtoluna.»

Bununla beraber Tekeliler dinî kıyamlardan asla hâli kalmadılar. Bunun için de ekseriya Osman oğullarının en zayıf zamanını kolladılar: Şehzade Selim, babası İkinci Bayezide karşı kıyam etmişti. Osmanlı devleti için bundan mühim ve hayatî bir gaile olamazdı. Şark'ta, Şah İsmail için, bu mühim bir fırsattı. Dinî kıyam tekrar başladı. Kıyama idare eden, Karabıyık oğlu idi. Bu kıyamda merkez, Teke sancağında Elmali kariyyesiydi. Karabıyık oğluna binlerce kişi iltihak etmişti. Halk kendisine Şeyh oğlu diyordu. Fakat Osman oğulları ona Şeytan kulu dediler.

Karabıyık oğlunun isyanı doğrudan doğruya Osman oğullarının saltanatına karşıydı. Hattâ, etrafına toplananlara:

[1] Hazinei Evrak, defter 162, sene. 1173.

— Bana erenlerden işaret olmuşdur Hâlâ sahib zuhur olan Şah İsmailin halifesiyim Min baad devlet ve saltanat bizimdir, diyordu.

Bu kıyam. Osman oğullarını telâşa düşürdü. Kıyamı bastırmaya Anadolu beylerbeyiğisi Karagöz Paşa memur edildi. «Paşayı mezbur mücerrebi ümur olmıyub nev'an bu devlete mağrur olmagin» Karabıyık oğluna karşı bin kişi göndermek istedi. Fakat askerini toplamasına meydan kalmadan Karabıyık oğluna mağlûp oldu. «Yanında bulunan cümle tevabiin katliâm itdiklerinden gayri kendüyi dahi makamı şehadete irgördiler Ve ol etrafda olan kasabat ve kurayı yağma idüb istedikleri gibi mutasarrıf oldular.»

O sırada İkinci Bayezit, şehzade Selim'e Şemendire sancığını verip başından savmak ve bu belâdan kurtulmak istedi. Oğlunu başından savdıktan sonra, dinî kıyamı bastırmaya çalıştı. Fakat şehzade Selim, babasının tahtını elde etmek için, devletin uğradığı gaileyi fırsat ittihaz etti:

— Anadolu gailisi ber taraf olmadan bizim bu taraftan gitmemiz ma'kul değildir, dedi.

Babası İstanbul'a döndüğü sırada, o da Edirne'ye girdi. Şehri işgal etti, her tarafa kendi adamlarını yerleştirdi. «Ahali memlekete kendüyi ilâm için zabtı rabtı müş'ir nice muamelere» başladı. Fakat İkinci Bayezit ricalinin metaneti şehzade Selim'in kaçmasına sebep oldu.

İkinci Bayezidi en ziyade meşğul eden, Anadolu'daki dinî kıyamdı. Bayezit, oğlu şehzade Ahmed'i kendisine kat'i surette veliaht nasbetti. Karabıyık oğlu'nun isyanını bastırmaya, onunla beraber, sadrazam Ali Paşa'yı memur kıldı. Kıyamın en faal bulunduğu muhit, Teke eli idi. Kıyam edenler Kızılkaya'ya iltica etmişlerdi.

İki tarafın mücadelesi tamam 38 gün sürdü. Karabıyık oğlunun maiyyeti bu musırrane tecavüzlere karşı duramayacaklarını anladılar, derhal Sivas havalisine çekildiler. Fakat, burada da Ali Paşa'nın takıybinden kurtulamadılar. Kökhan civarı kanlı bir muharebeye sahne oldu. Bu muharebede Ali Paşa şehit düştü; fakat Karabıyık oğlu da esir edildi.

Artık iki tarafın da mücadeleye takatları kalmamıştı. Ali Paşa taraftarları Karabıyık oğlunu derhal öldürdüler. Maiyyetinde bulunan sofiler ise Azerbaycan'da Şah İsmaille iltica eylediler

Teke eli'inden İran'a iltica eden Türkler o derece azım idi ki, bundan Şah İsmail de ürktü. Onları kısım kısım ayırtmaya mecbur oldu. Türklerin reislerine İkinci Bayezid'e karşı ne sebebe mebni isyan ettiklerini sorduğu zaman şu cevabı aldı:

— Bayezid Han gayet pir ve zaif, şikeste mizac ve nahif olub pirlük âfetin almış ve tedbiri ümürundan kalmış ve zimamı devleti vüzerasına teslim itmekle memlekete ihtilâl gelüb reaya ve beraya ayak altında payimal oldu. Zulümlerine tehammül idemiyüb bu sureti ihtiyar itdik.

Şah İsmail bunları uzun ve manasız suallerle yordu. Neticede hepsine ihanet etmekten geri durmadı. Sebebi de, onların kendisine taraftar bir fikirde bulunmayışları idi.

Anadolu'da isyan tükenmedi. Birinci Selim'in cülûsu Anadolu'da Nur Ali'nin kıyamile karşılandı. Bu sefer isyanın merkezini Karahisar ve Niksar havalisi teşkil ediyordu. O zamanlar, Yavuz'un saltanatını te'min için kardeşlerle çarpıştığı sıralardı. Nur Ali'nin etrafına toplanan Türkler 20,000 den fazla idi. Anadolu'da da Yavuz'un kardeşi şehzade Ahmet hâkimdi.

Nur Ali, Amasya üzerine yürüdü. Şehzade Ahmet, üzerlerine Yularkısdı Sinan Paşa'yı gönderdi. Müthiş bir muharebe Sinan Paşa ordusunu darmadağın etti, «hezar zarü zar ile şehzadeye doğru kaçtı.» Nur Ali, maiyetindeki halk ile Tokat'a geldi. Bunların hepsi de sofilerdendi. Osman oğullarından bizar olan Anadolu halkından çoğu Nur Ali'ye «iradet» getirmişlerdi. Tokat ve Amasya havalisi Osman oğullarının nüfuzundan kâmilan çıkmıştı. Onlar ise aralarında taç ve taht kavgalarıyla meşgul oluyorlardı.

Nihayet Yavuz, bütün kardeşlerini ortadan kaldırdı. Şah İsmailin Anadolu'daki tahrikâtına nihayet vermek istedi. Anadolu'da Şah İsmail taraftar ne kadar rafizî varsa, hepsini öldürttü. Çaldıran zaferi, Türkün askerlik san'atindeki dehasını gösterdi. Fakat, idaredeki bozukluk, zulüm ve itisaf, halkın ruhundaki isyan hislerine galebe çalamadı. Halk, halâs ve necatını gene şeyhlerin ihtirasla dolu, fakat ruha hitap eden mütevekkilâne telkiynlerinde aradı.

O sırada Bozok'ta bir şeyh vardı. Adı Celâl'di. Celâl «aptal kisvesine girüb» etrafına bir çok müritler toplamıştı. Tokat ahalisi fevç fevç ona iltihak ediyordu. Celâl, bu suretle, piyade ve süvari 20,000 den ziyade mürit toplamaya muvaffak olmuştu. Bunlar Celâlî ünvanını almışlardı. Osman oğulları bu ünvanı, o tarihten itibaren, şekavet manasına kullanmaya başladılar.

Yavuz, bu kıyama mani olmak için, Ferhat Paşa'yı memur etti. Celâlîler, karşılarına çıkacak kuvvetlere karşı duramayacaklarını anladılar. İran'a kaçmak için Sivas taraflarına çekildiler. Fakat Şehsüvar oğlu Ali Bey, Yavuz'a bir cemile göstermek için, Ferhat Paşa'nın gelmesini bekledi. Celâlîleri şiddetli bir surette takip etti. Akşehir'de Celâlîleri bozdu, Celâlî'yi ele geçirdi, ve «her paresini kulağınca itdi».

Celâlîlerin zuhuru Osmanlı mparatorluğunun tarihinde mühim bir hâdise oldu. O tarihten itibaren, Osman oğullarına karşı bihakkın isyan edenlere hep Celâlî namı verildi. Fakat, Celâlî ünvanını alanlar, yalnız Anadolu'da yapılan zulümlerden bizar olup ta isyan edenler değildi. Saray'a intisap ettikleri halde, Saray'ın israf ve itisafından, Anadolu'nun sefalet ve perişanlığından bizar olan, Osman oğullarına Anadolu'dan el çektirmek isteyen ümera ve sipahilere de bu nam verilirdi.

On altıncı asırda Osmanlı imparatorluğu dünyanın en muhteşem bir imparatorluğu oldu. Mısır alındı, hilâfet Osman oğullarına geçti. Dinî hareketlere sükûn arız oldu. Dobrica'da Şarı Şaltuk, Kırşehir'de Hacı Bektaş Veli, Kütahya'da Seydi Gazi zaviyelerine kimse bir ilişiklik etmedi. Fakat, Kanunî Mohaç ovasında düşmanla çarpışırken, Anadolu'da tekrar bir isyan başgösterdi: Bozok'ta Şüglün Oğlu Koca ile Baba Zünnun'un isyanı [1].

İsyanın sebebini Âli Efendi şu suretle anlatıyor:

«Mezkûr Şüglün'ün tasarrufunda olan mezraasına ikiyüz akça resim yazarlar, her çend ki yüzü affolunub yüzü ibka olunmak iltimas ider Müfid olmaz Akıbet zamanı gazablarına rast gelüb içlerinden birinin rişi dirazın kesüb ukubet iderler Reça ve iltimaslarına müsaade olunmadığından gayri böyle bir ihanet dahi olunurlar Bu sebebden huruc idüb kendülere itaat ve dahili cemiyet olmyanları katil ve garet iderler».

Katlettikleri üç kişiydi: Mirilivaları Hersekzade Ahmet Paşanın oğlu Mustafa Bey, o diyarın muharriri kadı Muslihüddin ve kâtibi Mehmet...

Bu hâdise devlet ricalı arasında büyük bir tesir yaptı. Karaman beylerbeğisi İskender Paşa'nın oğlu Hurrem Paşa, Baba Zünnun taraftarlarını tedibe memur edildi. Aynı zamanda, kendisile beraber hareket edecek beyler de emirler gönderildi. Fakat Hurrem Paşa «bazuyi devlete itimad itmiş bir mağrur çelebi âdemidi», birlikte çalışacağı beyleri beklemedi. Kayseri civarında, Kurşun belı mevkiinde Baba Zünnun'la mücadeleye girişti. Kendi de, kendisile beraber muharebeye girişen beyler de, hattâ birçok timar erbabı kimi telef, kimi esir oldular.

Bu muvaffakiyet Baba Zünnun taraftarlarının kuvvet ve kudretini arttırdı. Artukâbad ve Kazâbâd tarafları ellerine geçti. Bu sefer, Sivas beylerbeğisi Hüseyin Paşa, Malatya sancak beyi Yularkısdı oğlu İskender Beyi Baba Zünnun'u tecessüs için gönderdi. Kendi de Zülkadir ve Meraş askerlerini Sivas'a topladı. İskender Bey, Baba Zünnun'u pusuya düşürmek istedi: sipahileri geride, pusuda bıraktı. Kendi, Baba zünnun taraftarlarıyla muharebeye girişip olanları pusuya çekmek istedi. Fakat bu manevrede muvaffak olamadı. Baba Zünnunu pusuya çektiği sırada, yerleştiği askerlerin kaçmış olduklarını gördü. Yaptığı muharebede 400 kişiden ziyade telefata verdi, kendisi güç belâ kurtulabildi.

Bu felâket üzerine Rumeli beylerbeğisi Hüseyin Paşa'nın hücumu Baba Zünnun taraftarlarının mağlûbiyetile neticelendi. Baba Zünnun, muharebede telef oldu. Taraftarları bu felâkelten de yılmadılar, gece yarısı tekrar hücum ettiler. Hüseyin Paşa'nın askerlerini büyük bir inhizama uğrattılar. Hüseyin Paşa yaralandı, Sivasa kaçtı ve gelir gelmez öldü.

Nihayet Diyarbekir beylerbeğisi Husrev Paşa'nın yetişmesi, Baba Zün-

[1] Pecevi, c I, s 118 - Solakzade, s 462.

nun taraftarlarının helâkine sebep oldu (1525). Gene o sene, Adana'da **Donuz oğlan**'ın Tarsusta **Yenice Bey**'in, Adanada Kara İsâlu cemaatinden [1] **Veli Halife**'nin isyanları da bastırıldı. Bu yüzden her iki taraf ta azîm telefata duçar oldular.

Bir sene sonra (1526), Anadolu'da müthiş bir beктаşı isyanı başladı: Bu sefer Hacı Bektaş evlâdından **Kalender**, mehdilik iddiasile ortaya çıktı. Müritleri kendisini Kalender İbni İskender İbni Bâlim Sultan İbni Resul Çelebi İbni Habib Efendi olmak üzere tanıyorlardı [2] Kalender Şah'ın halk üzerinde büyük bir nüfuzu vardı. O derecede ki, etraf ve civarda ne kadar ışık, aptal ve torlak varsa hepsi etrafına toplanmışlardı. Peçevî'nin tabirile: «Kalender Şah bir derece kuvvet ve kudret ve bir mertebe cemiyet ıssı oldiki şimdiye değin bir hariciye müyesser olmamıştır Nekadar ışık ve abdal namına akıydesi napak bedmezheb var ise yanına cem olmağla yirmi otuz bin eşkiya idüğü tahkiyka irmişdi.» [3]. Anadolu'daki Türkmen aşiretlerinin çoğu onunla beraberdi.

Bu isyan Kanunî Sultan Süleymanı telâşa düşürdü. Sadrazam İbrahim Paşa'yı 3000 yenîçeri ve 2000 bölük halkıyla Kalender'in üzerine gönderdi. İbrahim Paşa'ya Anadolu ve Karaman beylerbeğileri de bütün askerleriyle iltihak ettiler. İki taraf arasında Cenclife [4] sahrasında müthiş bir muharebe vukua geldi. Bu muharebede Kanunî'nin ordusu perişan olduğu gibi, birçok maruf kimseler de telef oldular. Ordunun bütün eşyası ve çadırları Bektaşilerin eline geçti. «Uryan ve püryan iken giyinüb kuşandılar ve elbisei fahire ile donandılar.» Bu zafer üzerine Zülkadirli aşiretlerinin çoğu Kalender ordusuna iltihak ettiler.

İbrahim Paşa, bu felâketi haber alır almaz, seri bir yürüyüşle Albistan'a geldi. Kalender ordusunun kuvvetini öğrenmek istedi. Hakîykatın 30,000 kişi olduğunu haber alınca ihtiyatlı hareket etmeye karar verdi. Anadolu ve Karaman askerinden hiç birini maiyyetindeki askere karıştırmadı, yalnız kapı kulile kanaat etti. Fakat beş altı bin kişiye baliğ olan bu kuvvetle Kalender'e karşı durmak kabil değildi. Kalender'in dinî şöhretine herkes koşuyordu. Kazandığı zafer, halkın kendisine itimadını bir kat daha arttırmıştı. Asıl mesele onun taraftarlarını eksiltmekti. Türkmen ve Karaman eyaleti zapt olunduğu zaman birçok kimsenin timarları havassı hümayuna ilhak olunmuştu. Zülkadirli boybeğleri elde edilir, Türkmen aşiretleri Kalenderden tefrik olunursa, kendilerinden yardım bile görmek ihtimali vardı. Bu fikir kabul edildi. Zülkadirliilerden Beşatlu ve Karacalu beğlerine gizlice haber gönderildi. Hepsi de parlak vaidlerle elde edildi. Kalender'in maiyyetinden büyük bir kuvvet ayrıldı. Kalender, yalnız kendi ışıkları, aptalları ve torlaklarla kaldı. Artık Kalenderin üzerine büyük bir kuvvet göndermeye lüzum yoktu.

[1] Peçevî, Kara İsâlu, Solakzade Kayalu diyor.

[2] Peçevî, c I, s 120.

[3] Keza, c I, s 121

[4] Solakzade Sahife diyor, s 464.

İbrahim Paşa, Pecevi'nin anlattığına göre, Bilâl Mehmet Ağa ile Deli Pervaneyi 500 kişi ile üzerlerine gönderdi. [1]. Başsaz yaylâsında vukua gelen muharebe Kalender'in hezimetile neticelendi. Kalender yakalandı, ve «Kellei bidevleti kesildi Zülkadırlü beğzadelerinden Veli Dünder kellesile maan fitrake [2] asıldı.»

Osmanlı idaresine karşı dinî nüfuzlarından istifade ederek, halkı ayaklandıranlar olduğu gibi, dinî akıydelerini biperva anlatarak hakı kendilerine cezbedenler de vardı. Bunlardan biri de, Kabız'dı.

Kabız, Şark'tan Anadolu'ya geldi. «Diyarı Rum'da» tahsilini ikmal ederek ulema zümresine dahil oldu. Bir müddet itikâfa çekildi. Rast geldiğine dinî fikirlerini anlatmaya başladı. Bir çok hâdisler zikrederek İsâ'nın Muhammed'e faik olduğunu ispata çalıştı. Kendisine İstanbul'da pek çok taraftar kazanmaya muvaffak oldu. Kabızı derhal yakaladılar. Sasdrizam İbrahim Paşa'nın huzuruna getirdiler. İbrahim Paşa meseleyi ulmaya havale etti. Kabız'ın dellilerine kimse cevap vermeye kadir olmadı. Nihayet meseleyi İbni Kemal halletti. Kabız asılacaktı. Kendisine batıl itikadından vazgeçmesi teklif edildi «Kabızı muarız inadından dönmedi». Dinî içtihadına kellesini feda etti.

1558 senesine gelinceye kadar, Osmanlı tarihlerinde dinî hareketlere dair görülen malûmat bundan ibarettir. Fakat, gerek dinî hareketler, ve gerek dinî içtihadta taallük eden hâdiseler Osmanlı idaresinde hiç bir zaman eksik olmamıştır. Rafizîlerin «defter idilüb» öldürülmeleri, bazılarının «Kızıl Irmağ'a ilka», bazılarının «ihrakı binnar» edilmeleri, muntazam bir sistem dahilinde tatbik edilmiştir. Rafizîleri bulup ortaya çıkarmak için casuslar tayin olunduğu gibi, Bektaşî zaviyeleri de, edilen ihbar üzerine, teftiş altında bulundurulmuştur. On yedinci asırda Şeyh Aziz Hüdayi Efendi'nin padişaha şu tavsiyesi bilhassa dikkate şayandır:

«Ve her köye bir sünnî imam nasboluna Talimi ilmi sıbyan ve nisvan ve zikran eyliye Ve ışık tekyeleri de yoklana ve teftiş oluna Sebbü ta'nı çiharyar ve na makul vasıflarını ihtiyarlarile terk idüb sünnet ve şeriat üzerine olurlar ise febiha ve ilâ ref'oluna Ve münasib ne ise görüle Bu taifenin bazı ahvalin ve kabayihin Hızır Paşa kulunuz bilür Temam istifsar oluna Bu iki taifenin kabahati diller ile şerh olunmaz İcmalen ilâmdır Tafsil de olur Zira duacınız orada baba da oldum Ol taife ile azim kıssamız olmuştur.»

1558 tarihinden sonra Anadolu'da vukua gelen dinî hareketlere, İran nüfuzuna galebe çalmak için Şarkî Anadolu'da ittihaz olunan tedbirlere, dinî âdet edenleri ezmek için yapılan cezalara dair Âli Osman tarihlerinde

[1] Solakzade, Belâhı Mehmetle Divane Pervaneyi bir kaç bin süvari ile gönderdi diyor, s 466.

[2] At eğeri üzerinde heğbe asılan yer. Pecevi, c I, s 122.

hiç bir malûmat yoktur. Bu vesikalar, Türkiye tarihinin bu noksanını tamamlamak için Hazinei Evrak mühimme defterlerinden çıkarılmıştır. Mikdarı her ne kadar az ise de, İmparatorluk zamanındaki devlet adamlarının siyaset ve zihniyetleri hakkında, tetkiyk ve tetebbü erbabına mev-suk bir fikir verebilir zannındayız.

1

Seydi Gazi ışıklarının tedibine dair.

Eskişehir اسكى شهر kadısına hüküm ki Hâliyâ mektub gönderüb hük-mü şerif varid olub mazmunu hümayununda Eskişehir اسكى شهر ile Seydi Gazi [1] سيدى غازى kazâlarında sakın olan Seydi Gazi سيدى غازى ışık-larının (اشقلىرىنىك) bazı ehli fesad olub anun gibilerin kaydü bend ile yarar âdemlere koşub Kütahya كوتاهيه kalesinde habs idesin ve esbabların def-ter idüb arz idesin deyu ferman olunmuş idi Emri âli mucibince teftiş o-lundukda Eskişehir اسكى شهر kadılığında iki nefer ışık bulunub biri yirmi yıldan ve biri on beş yıldan ehli sünnet cemaat tarıkına sulûk idüb ve iki-si dahi tehhül idüb ehil ve ayalleri olub kendü hallerinde olduklarından maada hiç bir veçhile töhmeti sabıkaları dahi olmıyub eyiliklerine (ايلىكلىرىنه) ol kazânın halkı şehadet eylediklerin bildirmişsin İmdi buyurdum ki em-ri sabık ile amel idüb anun gibi ehli fesada ruhsat virmiyesin Fi 23 ra-mazan 966. (1558).

2

Karesi ve Biga sancaklarında Çırpan oğlu'nun softalarla beraber isyan et-tiğine dair.

Biga بيغا beğine ve Edremid ادريميد kadısına hüküm ki Mektub gön-derüb Karesi قره سى ve Biga بيغا sancaklarında vaki olan ehli fesad ve senaat ele getirilüb haklarından gelinmek ve gaybet idenleri yatakların-da ve tuzaklarında bulundurmalı ve siyaset olunmaları için varid olan emri şerif muktezasınca nefsi Balıkesiri باليكسىرى ye bizzat gelinüb mukad-demâ Edremid ادريميد Kadısı mevlâna Kemal كمال arz etdüğü üzere suhte adına olub cemii ehli fesada serdar olan Çırpan oğlu چرپان اوغلى di-mekle mütearif yürüğe kasabai mezbureden Ahmed Fakih احمد فقيه بن الدك nam maldar yürüğün oğlu İbrahim ابراهيم tayyibi hatirile yoldaş olub bundan akdem Rum İli روم ايلي vilâyetine gidüb beş altı aydan sonra gelüb bir iki ay Çırpan oğlu چرپان اوغلى yirmi nefer mikdarı yodlaşlarile mezkûr

[1] «Selçukiler Mahan diyarından Danismendliler elinden 476 tarihinde memaliki ru-miyyeden bilâdi Karamanı aldıkda burayı da feth edüb üzerlerine Selçuk beğleri kubbe ve matbah, imaret ve sair şeyler yaptırmışlardır... Hâlâ büyük âsitane olup ikiyüzü mütecaviz halûk, selim, halim dervişleri vardır ki اكرم والضيف ولو كان كافراً mazmunu üzre her ge-lene izaz ve ikram iderek ruzü şeb ayende ve revendeye canü dilden hizmet iderler.» Evliya Çelebi, c II, s 13-c I, s 470.

Ahmet Fakih احمد فقيه evinde yataklanduğı Őayı olub dahi yirmi bin mikdarı akçeyi Ahmed Fakih احمد فقيه e bir suret ile verdükleri müslümanların malûmu olub oğlu İbrahim ابراهيم zikrolunan ehli fesadlardan ayrılmıyub bile gidüb tekrar fesad ve Şenaat üzre olub yollar kesüb ve evler basub katli nüfus ve garetı emval olunduğı ecilden Ahmet Fakih احمد فقيه ele getürilüb oğlu İbrahim ابراهيم ve Őeriki Çırpan oğlu چرپان اوغلی ve gayri müfsidleri bulmak teklif olunub ele getürmek sadedinde iken seferi hümayun ferman olunmağla teveccüh olub mezbur Ahmer Fakih احمد فقيه yarar kefillere verilüb bulmasın uhdesine alub teccessüs üzre iduğın arz eylemiŐsin İmdi mezkûrlarun ele getürilüb Şer'ile haklarından gelinmesi lâzım olmağın buyurdum ki vardukda bu hususa toprak kadısı marifetile unat vechile mukayyed olub her ne tarikle olursa ele getürüb dahi hak dava idenleri beraber idüb hak üzre teftiş idüb üzerlerine Şer'ile sabit olan hakkı eshabına alıvirdikdensonra olbabda emri Şer'i kavim ne ise icra idüb fesad ve Şenaatleri zâhir olanların Şer'ile mahallinde haklarından gelüb fitne ve fesadlarından ol cevanibi emin ve salim idesiz. Fi 9 Şevval 966 (Arzı getüren Mustafa مصطفى ya verildi). (1558)

3

Mevlâna Cercan ile mevlâna Hayreddin'in İstanbul'a getirilmelerine dair.

Vezer Ferhat Paşa فرهاد پاشا ya hüküm ki Hâliyâ Amasya آماسيه müftisi mevlâna Cercan چرجان ile anda vaız olan mevlâna Hayreddin خيرالدين süddei saadetime gelmek üzre olub mesken lâzım olmagın buyurdum ki hükmü Şerifim vusul buldukda mezkûrlara sakin olmak için bir mesken tedarik idin ki geldiklerinde çavuş ile irsal olunub varub teslim etdikde tedarik olunan mekânda kondurub emrim olmayınca kimesne ile buluşdurmyasın Fi 10 Şevval 966 (İbrahim Çavuş ابراهيم چاوش a verildi.) (1558)

4

Maalgara'da softaların isyanına dair.

Magalgara kadısına hüküm ki Mektub gönderüb yetmiŐ seksen mikdarı suhte cem olub fesad üzre olmagın senün dahi kasabada yolun basub üç neferi ele gelüb haklarından geldiğün ve bakileri Kugri قوغرى ve İpsala ايساله caniblerine firar idüb ammâ giru cemiyetleri olub avdet iderlerse Őehir halkı emri Şerif olmadıyen mukabele etmek den havf etdiklerin bildirmişsin İmdi bu babda varub irişüb ehli fesad (1) ele getürmek için sabıkan Pirzirin پرزورين beği olan hâliyâ ol cevanibde hirasette olan Hızır حضر dame izzühuya hükmü Şerif gönderilmişdir. Buyurdum ki... vusul buldukda sendahi hazır olub anun gibi zikrolunan ehli fesad giru avdet idüb fesad etmek istediklerinde eğer kasaba halkıdır ve eğer sayir il eri dir cem idüb dahi ehli fesadı ele getürüb Şer'ü kanun ile hakların-

dan gelmek babında dakıyka fevt etmiyesin Şöyle ki zikrolunan ehli fesad ele gelmelü olduklarında cengü cidale mübaşeret ideler hini cenkde anlardan katil olunanlar katillerden sual olmaz Ana göre halka tenbih idüb dahi ele getürmeleri babında sa'yü ikdam eyliyesin Bu behane ile kendü hallerinde olanlara dahl olmiya Fesad için âlâti harb ile cem olanlardan ele gelenlerin haklarından gelesin Fi 4 zilkade 966 (Kadı âdemisine verildi Bu da içeri gönderilmiştir). (1558).

5

Bayramlarda ışık taifesinin kös ve nakkare çalarak şehirlerde gezmeme-lerine dair.

Edirne ادنه kadısına [1] hüküm ki Hâliyâ eyyamı saltanatı hümayununda icrayi şerayii ahmedî aksayi muradım ve inkiyadı ahkâmı Mustafa-favî müntehayi meramım olmagin memaliki mahsusei vesiatül eknafım-da vülat ve hükkâm nasb olmakdan dahi maksudu şerifim şer'i şerife (aktar ve emsar ve) mugayir olan evza' ve etvar men'ü def' olmak dır Öyle olsa bundan akdem memaliki mahrusemde olan a'yadda (اعیاده) bazı kimesneler hilâfı şer' lübu lehve meşğul olub ol ecilden niçe fısku fücur olmagin anın gibi a'yadda hilâfı şer' iş etmiyeler deyu emir olunub ol makule ef'ali şenia men'ü def' olunub tenbih ve te'kid olmuş idi Hâliyâ tahtı kazânda idi sabıkada bazı fesaka şer'i şerife muhalif ve emre mugayir uslûbu sabık üzre tablü nağkare ve surnalar çalub niçe melâib ve nevahıye irtikâb olunub andan gayri bidai merfuadan eyyamı aşurâda ışık tazifesi dahi sancaklar kaldurub küsü nakkare ve defü düblek [2] دبلک ile alâniyen şehirde gezüb hükkâmı [3] bunun gibi hilâfı şer' evza-in men'i lâzım iken ruhsat virilüb men' olunmaduğı istima olunmagin im-di bunun emsali ef'ali şenia bundan sabık men'ü def' olmuş iken bu defa ruhsat verilüb men' olmamağa bais nedir malûm olmak ve min baad men' olmak lâzım olmagin buyurdum ki hükmü şerifim vusul buldukda fibaad a'yadda hilâfı şer'i şerif kimesniye tablü nakkare çaldırub izhari melâib ve menahi itdirmeyüb idenleri men' eyleyüb ve eyyamı aşurâda dahi ve sayir vakitlerde ışık tahifesin anun gibi vaz'ile şehirde gezdirmeyüb men'ile memnu' olmiyanları bihasbeşşer'üşşerif te'dib idüb bu hük-mü şerifimin suretin anda sicilli mahfuza kayıd idüb haliyen ve min baad emri hümaynuma mugayir ve şer'i şerife muhalif kimesniye iş et-dirmiyessin Fi 19 zilkade 966. (1558).

6

Merzifon'da softaların isyan ettiklerine dair.

Silistre سلاستره sancağı beği olub Amasya آماسیه muhafazasında olan

[1] Edirne muhafazasında olan Mustafa beğe de yazılmıştır.

[2] Dümbelek.

[3] Müslimine.

Sinan Paşa *سنان پاشا* ya hüküm ki Haliyâ Merzifon *مرزيفون* kadısı mektub gönderüb vilâyeti Rum *روم* da suhtevat tayifesi ayag üzerine gelüb her bölük kırk ve elli nefer kimesne olub âlâtı harb ve tüfenk ile kasabadan kasabayı gezüb fitne ve fesad üzre oldukların bildirmiş İmdi zikrolunan ehli fesadın ele gelmeleri lâzım olmagin buyurdum ki hükmü şerifim vusul buldukda bu babda mukayyed olub her ne tarikle mümkün ise tedarik idüb ele getirüb dahi vechi meşruh üzre fesad ve şenaatleri zahir olanların haklarından gelesin ki sayirlerine mucibi ibret vaki ola Hususu mezbur mahalli ikdam ve cayi ihtimamdır Gereği gibi ihtimam eyleyüb ele getürmek babında dakıyka fevt etmiyesin Fi 25 zilkade 966. [1] (1558).

7

Varna kazâsında Sarı Saltuk zaviyesinde ışık tayifesinden Mehmed'in şeriate mugayir sözleri üzerine ışık tayifesinin tecessüs edilmesine dair.

Varna *وارنه* kadısına hüküm ki Kasabi Balçık *بالچق* nayibinin imzasile süddei saadetime sureti sicil sonulub tahtı kazâna tâbi *كلعره* [2] nam hisarda vaki olan Sarı Saltuk *صالح صاري* [3] zaviyesinde ışık tayife sinden Mehmed *محمد* nam kimesne şer'i şerife ve dinî islâma muhalif bazı kelimat etdüğün bildirmiş İmdi bundan akdem memaliki mahruseme hükmü şerifim gönderilüb anun gibi zaviyelerde şer'i şerife mugayir ehli bid'at olan ışık tayifesin komiyasın deyu buyurulmuşdu Öyle olsa buyurdum ki varıcak bu hususa mukayyed olub göresin mezkûr ışığın arz olunduğı üzre şer'e muhalif kelimat etdüğü vaki midir Ne makule kimesne dir An-

[1] Rum eyaleti: Sivas (Paşa sancağı) Amasya, Çorum, Bozok, Divriki, Canik, Arabgir livalarından mürekkepti.

Osmanlık taraflarında da aynı tarihte softalar isyan etmişlerdir. Keza Hamit İlinde de softa isyanı zuhur etmiştir.

[2] Kaliakra. Bu hisar hakkında Evliya Çelebi şu malûmatı veriyor: «Yıldırım Bayezid hanın oğlu Musa Çelebi Rum keferesi elinden feth etmiştir. Lebi deryada evci ebre ser çekmiş murabbauşşekil şeddadi bir kalei sağiredir. Dairenin madar cürmü bin adımdır. Derununda hiç bir imareti yokdur. Yalçın kayalar üzerinde vaki olduğundan etrafında hendeği de yokdur. Şark tarafı yüz kulaç uçurum kayalardır. Bu kalenin dahi altı boşdur. Zirâ *كلعرا* (Kaliakra) kayaları üzre bina olunmuşdur.» Evliya Çelebi, c II, s 139

[3] Sarı Saltuk hakkında Evliya Çelebide mufassal malûmat vardır. Tekye hakkında diyor ki «Bu mahalde bulunan tekyenin ibtida banisi Ali Muhtardır. Azizın kılıcı, sapanı, def ve kudümü, alemi, sancağı, bayrakları hâlâ durur. Âsitanesinde müteaddid höcreleri, yaz meydanı, kış meydanlarının canibi erbaası pâk pakize kurban postalarile döşenmiş. Her post üzerinde birer sahibi marifet ehli ilmü fazıl canlar vardır.» Evliya Çelebi, c I. s 659- c II, 638 - «Saltukun mükâşefe sahibi olduğu menkul ise de, hakkındaki rivayat şer'i şerife mugayir görünür. Baba Saltuk türk bilâdının sonudur. Bununla Rum memalikinin mebdei beyninde, umran ve sükkândan hâli bir berriyye dahilinde olmak üzere, on sekiz günlük mesafe bulunur.» İbni Batuta, *تحفة النظار و غرائب الامصار و عجائب الافار* Şerif Paşa tercemesi, s 386, 400.

dan gâyri zikrolunan zaviyede sakin olanlar ehli bid'at ışıık tayifesi midir Yoksa ehli sünnet cemaat kendü hallerinde midir Nice dir yazub bildiresin Fi 12 muharrem 967 [3] (1559).

8

Kefilsiz ve silâhlı softaların imaretlere girmemelerine dair.

Mağnisa ^{معینسا} kadısına hüküm ki Mahmiyei Mağnisa ^{معینسا} da validem tebaseraha imareti mütevellisi dergâhı muallâma mektub gönderüb mahmiyei mezburede vâki olan imaretine etrafdan suhtelerin ve leventatın kereti olub fesaddan hâli olmamagin sayir imareti âmirelerin kefil süz ve yeraklı olan suhteler imareti mezbureye girmemek için hükmü hümayun sadaka buyurıla deyu arz eylemegin buyurdum ki varıcak bu babda dayima mukayyed olub arz olunduğı üzere imareti mezbureye yeraklı ve kefil süz suhte komıyasın Gereğı gibi tenbih ve te'kid eyliyesin Memnu' olmıyanları arz eyliyesin Fi Gurrei rebiülevvel 967. (1559)

9

Oğlanlar şeyhi müridlerinden birinin halkı idlâl ettiğine dair.

Üsküdar ^{اوسكودر} kadısına hüküm ki Hâliyâ Oğlan Şeyh ^{اوغلان شيخ} in babasının müridlerinden bir kimesne şeyh namına kasabaı mezbure etrafında olan kurayi gezüb niçe kimesneleri idlâl idüb ve şer'i şerife muhalif iş eyledikleri istima olunmagin mezburları ve yanınca bile olan müridlerin ele getürüb kaydü bend ile süddei saadetime gönderilmesin emir idüb buyurdum ki Bali Çavuş ^{بالی چاوش} vardukda mezbur şeyhi ve yanınca bile olan kimesneleri ele getürüb müşarünileyhe teslim idüb kaydü bend ile süddei saadetime gönderesin Fi 27 cemazielâhir 967 (Bali Çavuş ^{بالی چاوش} a verildi). (1559).

10

Varna'da Sarı Saltuk dergâhındaki ışıkların tecessüsüne dair.

Varna ^{وارنه} kadısına (hüküm ki) [2] ve ziamet tesarruf iden nazır emval olan Mehmed' ^{محمد} e hüküm ki Hâliyâ tahtı kazânda olan tekyelerde bazı ehli bid'at ışıklar cem'iyet üzere olub dalâlet ile fesad ve şenaatden hâli olmadıkları istima olundu İmdi bundan akdem memaliki mahrusemde ehli sünnet ve cemaat şiarı üzere olmıyub bid'at ve dalâlet üzere olan ışıkların men'i için ahkâmı şerife irsal olunmuşdu İmdi ol emri hümayunum kemakân mukarrerdir Buyurdum ki vardukda bu hususa dikkat ve ihtimamla mukayyed olub kazâi mezburda anun gibi tekyelerde

[1] Bu ışıkların bid'atlerine mâni olmak için Varna kadısına tekrar bir hüküm yazılmıştır (10 safer 967).

[2] Üzeri çizilmiş.

ehli sünnet ve cemaat mezhebi üzere olmayub bid'at ve dalâlet ve hilâfı şer' vaz' üzere olan ışıkları men'ü def' eyleyesiz Hilâfı ser' kimesniye iş etdirmiyesiz Memnu' olmıyanları ismi ve resmi ile yazub arz idesiz Sonra anlar hakkında emri celilülkadirim nevehile sadır olursa mucibi ile amel idesiz Ammâ bu behane ile kendü halinde salâh üzere olan kimesnelere hilâfı şer' dahlü tecavüz olunmaktan ve kimesneden bu behane ile ahzü celb olmaktan ziyade hazer idüb tamam hak üzere olasız Fi 10 zafer 967 (Zaim Mehmed زعيم محمد in âdemi Mustafa مصطفى ya verildi). (1559).

11

Silivri'deki softaların sarhoşluklarına dair.

Kavala قواله kadısına ve Kavala قواله kapudanına hüküm ki Silivri قواله kadısı Mektub gönderüb Allah Allah bin Seyyid Ali سيد علي nam müteseyyid suhteler ile Yusuf bin Mahmud يوسف بن محمود ve Ahmed bin Mansur احمد بن منصور ve Mehmed bin Veli محمد بن ولي nam suhteler ikindüden sonra serhoş ve âleti harb ile Silivri سلوري çarsusunda bazı yahudi ve nesârânın kiminin çalmasını ve takyesin ve kiminin bıçağın ve kiminden hamir akçesin istiyüb ve bazı müslümanlara dahi itale iderken çıkub İstanbul استانبول canibine müteveccih olub kasabai mezbure mekabirinin civarında ayazma yanında صارنداوز nam zimmî yapışub soyub katl eylemek istediklerinde mezbur zimmî feryad etdikde etrafta olan ehli harmen ile kasabadan dahi nice müslümanlar ve zimmiler varduklarında mezkûrun suhteler ok atub kılıc ve bıçak çeküb kasabai mezbure cabisi Veli ولي nam kimesnenin Ali nam kulun ok ve bıçak ile vurub katl idüb badehu okları ve kılıçları nice cengü cidal ile bıraktırılıub vakti gurubda meclisi şer'e ihzar olunub istima olundukda maktulü mezburun mevlâsı mezbur Veli ولي kulum Ali علي i mezburün suhteler katl eylemişdir Mezbur Yusuf يوسف ok ile vurulub ve Allah Allah الله الله bıçağla urdı Kisasını mezburlardan taleb idesin didikde merkum suhteler ok ve yay ve kılıc bizimdir Ammâ biz kimesne katl eylemedik didiklerinde müslümanlardan cemmi gafir mezburun suhteler katl eylemişdir Ehli fesadlar dır Alehusus mezbur emir adına Allah Allah الله الله ehli fesadın reisidir Bir nice defa mezbur Yusuf يوسف ile ve bazı suhteler ile ahşama karib etrafa gidüb kuşluk zamanında yine imarete gelüb ehli fesad yedcilerdir deyu şهادet etdiklerinde istifsar olunub dayıma fesad ve şenaat üzere oldukların arz eylemiş İmdi Allah Allah bin Seyyid Ali سيد علي ve Yusuf bin Mahmud يوسف بن محمود ve Mehmet bin Veli محمد بن ولي nam suhteler siyaset olmasın emir idüb buyurdum ki mezburları siyaset etdürüb emri şerifim yerine varduğun yazub bildiresiz Fi 9 receb 976 (Sipahi oğlanları kethüdasına verildi). (1559)

12

Varna'da Akyazılı baba tekyesindeki dervişlerin teftişine dair.

Varna واره kadısına hüküm ki Hâliyâ zaim Mehmed زعيم محمد ile mektub gönderüb Varna واره kazâsına tâbi سبق nam mevzide Akyazılı Baba آق يازيلو بابا tekyesinde sakin olan ışıkların ahvali emri şerif mucibince teftiş olundukda zikrolunan tekyeye karib olan kura ahâlisinden niçe müslümanlar tekyeyi mezbureye serhad beğleri hizmet için vafir kullar gönderüb zikrolunan kullar tekyenin etrafında bağlar diküb ve üzüm sıkub hamir idüb fsku fucurdan hâli olmadıklarından gayri gelân levendata hamir deyüb satub nice fesada sebep olur deyu haber verdiklerinden maada tekyeyi mezburede ehli sünnet ve cemaat vaz'ı üzre olan dervişler dahi vechi meşruh üzre hamir verüb alehusus içlerinden Mevvac Ali مواج علي nam ışık haram zade olub cemii zemanda fesaddan hâli olmayub ehli fesad olmağın te'dib olunub bir kaç günden sonra Pervane پروانه ve bir kaç ışık tekyenin işi kul taifesinde gerek deyu yad kullar ile ittifak idüb ahâlii tekyeyi mezbure ortasına velvele bıragub külli fesada bais olmuştur deyu arz olunduğı ecilden buyurdum ki mezburları yarar âdemlere koşub süddei saadetime gönderesin Rebiülevvel 967 (Mezbur Mehmed Haseki محمد حصى ye verildi.) (1559).

13

Emîr olmadığı halde başına yeşil saran Ali'nin başından yeşilin çıkarılmasına dair.

Kayseriye قيسريه beğine ve kadısına hüküm ki Nefsi Kayseriye قيسريه de sakin olan Ali علي nam kimesne emîr namına başına yeşil alâmet idüb müslümanlara teaddisi olub sahih emîr omiyub başından yeşili alınduğın nakıylüb eşraf ilâm etmegin buyurdum ki hükmü şerifim varıcak mezkûrun başından yeşilini giderüb min baad başına yeşil alâmet etdirmeyüb men'ü def' eyliyesin Memnu olmaz ise te'dib eyleyesin Şöyle bilesin Fi 3 saferülmuzaffer 973, (1565).

14

Bolu ve Kastamonu'daki softaların fesatlarına meydan verilmemesine dair.

Lalaya hüküm ki Bolu بولى da ve Kastamonu قسطمونى de bazı suhte taifesi ve Kângırı كانغرى da bazı gurbet tayifesi olduğu istima olunmagın buyurdum ki bu babda daima mukayyed olub anun gibi suhte ve gurbet tayifesinden her kande işidirsın cemiyet idüb bir fesada mübaşeret eylemediyen kifayet miktarda âdem tayin idüb gönderüb ele getirüb fesad ve şenatleri sabit ve zâhir olanların er' ve kanun ile haklarından gelinüb memleket ve vilâyete gurbet ve suhte tayifesinden zarar ve güzend irişdirmekten ziyade ihtiyat eyliyesin Fi 25 şevval 973 (Şehzade Hazretlerinin kapıcı Piri پيرى ye verildi).

15

Ebüsüud Efendi'ye tefsir kitabeti etmek üzere Rodos medresesi müderrisi Bedreddin'in tayinine dair.

Rodos رودس medresesi müderrisi Bedreddin بدرالدين e hüküm ki علم العلماء المتبحرين افضل الفضلاء المنورعين مولانا müfti Ebüüsüud ابوالسعود edamallü fezayilühunun yanında tefsir kitabeti hizmeti eylemek için gelmen lâzım idüğü müşarünileyh tarafından arz olunmagin buyurdum ki hükmü şerifim vardukda te'hir etmeyüb gelüb müşarünileyhin yanında tefsiri şerif kitabeti hizmetinde olasın Şöyle bilâsın Fi 17 receb 972. (1564).

16

Soğdak'ta Şeyh Mustafa'nın açtığı zaviyeye temessük verilmesine dair.

Soğdak صوغداق kadısına hüküm ki Hâliyâ tahtı kazânda Soğuk Su قشاده Soğuk Su nam mevzide Şeyh Mustafa شيخ مصطفى nam aziz dervişlerle açdırub mesken ve zaviye idinüb etrafına dahi bazı kimesneler gelüb temekkün etmekle mahalli mezbure kariyye denilüb ol zemanda Kefe كفه ye dek olanlar öşrü şer'ilerin netice ve zaviye tayin idinüb temessük virmişler Şeyhi mezbur fevt olub oğulları Ahmed احمد ve Ali علي tasarruf idüb hâliyâ öşürler talep olunmak için hüküm talep etdikleri ilâm olunmagin buyurdum ki vusul buldukda bizzat mahalli mezburun üzerine varasın Nemıkdar hanedir Dervişler nemıkdar Haricden gelânler nemıkdar Ve ziraat hiraset olunan yerleri nemıkdar Müteveffa şeyh kendü açdırduğı yer nemıkdar Sonra sayir halk açub ziraat itdikleri nemıkdar Ve her sene nemıkdar nesne hasıl olub bir maddesin ketm etmiyüb mufassal yazub defter idüb eğer dervişlerden eğer haricden gelânden nemıkdar nesnedir ve nemıkdar yerdir ve gayri her senede ne hasıl olur bildiresin Fi 8 safer 975 (Paşa Hazretlerinin kapıcısı Mehmed محمد e virildi). (1567).

17

Ahyolu'daki ışık taifesinin takip edilmelerine dair.

Ahyolu احيولى kadısına hüküm ki Mehtub gönderüb Ahyolu احيولى kazasında Hatun İli خاتون ايلي nahiyesinde dalâlet üzre ışık tayifesi dürilüb Bağçeli باغچلى nam reisleri Tur تور nam ışık hakkında hâşâ Peygamberdir deyu itikad etdüğünden (maada) (1) gayri ehli sünnet ve cemaatden ibadet üzre müslümanlar yoh yere ac yürüsüz ve başınız yere dögersiz deyüb ve feraiz kitablarına saman ve kepek dürdür Samanı hayvan soyun ve kepeği kelb yir Anı okıyan dahi hayvan ve kelbdir deyu taan üzre olub makabiri müslimine yezidler makberesidir deyüb kendü meyitlerine ahar makbere ihdas idüb bunun emsali küfrü tamle hâliyyuzzhin ümmî kav-

[1] Üzeri çizilmiş.

mi idlâl üzre olub nahiyei mezbure halkının ekseri mezburlara tâbi olub bigayri hakkın katli nüfusa ve ahzi male sâiler olub kendü halinde zenciri za'f üzre olub anların şerrinden rahatleri olmıyub sırran ve alâniyyen tefahhus olundukda kazıyye vechi meşruh üzre müşahede olundukda gayreti hak hücum idüb mezbur Bağçeli باغچلی ve müridlerinden Resul رسول ve İsâ عیسی ahiz olunub Kâfirler idük Hâlâ islâma geldük deyu mezburlar tövbe ve istiğfar etmekle kefile virilüb mezbur Bağçeli باغچلی müridlerinden ve bazı hırsuzlarından hassa reislerden kereste almağa gelen Hüsam Reis حسام رئیس ile ele getirilüb gönderilmek üzre iken gaybet idüb öte yaka kızılbaşlarından gelüb bunların arasında tevattun etmiş bir kara sakallu sureti hakda Boyacı Ahmed بویاجی احمد nam kimesnenin katine cem olub dururlar Ol tuğyan (u) dalâlet [1] üzre olanlar tahammül idameyüb süddei saadetime müteveccih oldukların arz eylemiş sin İmdi ol gaybet idenler dahi ele gelüb ahvalleri teftiş olunub arz olunan hususlar sabit olursa habs olunmaların emir idüb buyurdum ki vusul buldukda bu babda bizzat mukayyed olub mezkûrları ve gaybet idenleri behemehal yataklarına ve duraklarına ve bilcümle şer' ile buldurması lâzım olanlara buldurub getirüb ahvallerin hak üzre teftiş idüb göresin Arz etdiğin üzre anın gibi ahvalleri sabit olanları mühkem habs idüb sureti sicillerin süddei saadetime gönderesin Sonra emrim nevehile sâdır olursa mucibi ile amel oluna Fi 15 Saferül muzaffer 975 (Laz İbrahim Çavuş ابراهیم چاوش a virildi). (11567).

18

Beypazarı بك بازارى nda softaların isyanına ve küfür eden bir yürüğün ateşe yakılmasına dair

Müşarünleyhe [2] hüküm ki Mektub gönderüb hükmü şerif varid olub Kastamoni قسطمونى sancağında bazı suhte tayifesi fesaddan hâli değılirmiş Göresin Def' eyliyesin deyu ferman olunmagin ber mucibi emri şerif Beğpazar بك بازارى ve Ankara انقره semtlerine varilub tetebbü olundukda zikrolunan taifeden en beş nefer suhte cemiyet idüb fesada mübaşeret etmek sadedinde iken Kangırı کانغرى beği üzerine varub haklarından gelinmek ile olancası dahi perakende olmagin mahalli mezbura varılmıyub Hudavendigâr خداوندگار sancağına müteallik olan mevzide bazı şekavet ile ma'ruf olmagin iki nefer suhte ele girüb birinin hakkından gelinüb ve bir neferi dahi getirilüb habs olunub ve bazı dahi ahar sancaklara perakende olub ve Beğpazarى بك بازارى kazâsında yürük tayifesinden قونیه [3] lü olub Konya قونیه

[1] Fesad yazılmış, ve üzeri çizilmiş.

[2] Bursa beği.

[3] Kanunî'nin oğlu ve İkinci Selimin kardeşi Şehzade Bayezit.

muharebesinden sonra gelüb Beğpazarı باک بازارى na tâbi derbend içinde hâli mevzide yer etmişdir Haramilik ider Fesadının nihayeti yokdur deyu müslümanlar haber virüb ele getirilüb ahvali tefahhus olundukda yaramazdır didiklerinden Andadır ve hem kendüsinden kelimeî küfür sâdır olmuşdur Ele girmeyüb hakkında icrayi şer' olunmamışdır Katlolumasına fetvayı şerif vardır deyu fetvayı şerif ve sabıkan olan sicilli irad idüb ve bilmuvacehe udulü müsliminden cem'i kesir yaramazlığına şehadet idüb haber verdükleri sicil oluunb sureti sicilleri ve hakkında varid olan fetvayı şerif süddei saadetime arz oluunb kendüsi bazı mücrimlerle Bursa بروسه zindanında mahbusdur deyu bildirmişsin İmdi mezbur ihrakı binnar olunmasın emir idüb buyurdum ki vusul buldukda mezburu ihrakı binnar idüb emir yerine varduğun yazub arz eylesin Fî 13 rebiül-evvel 975 (Kadı asker arz etmişdir Kethüdası Kara Çavuş قره چاوش a virildi). (1567)

19

Denizli'de Sarı Baba zaviyesindeki ışıklara dair.

Anadolu آناطولى beylerbeğisine ve Denizli دكزلو kadısına Hâliyâ dergâhı muallâma rık'a sonub Denizli دكزلو kazâsında Sarı Baba صارو بابا zaviyesinde müctemi olan ışıklar bid'at ve dalâlet ehli (üzre) [1] olub gece ve gündüz saz ve söz ile fisku fucur idüb Ömer عمر ve Osman عثمان namile varanlara bednamlardır deyu isimlerin tebdil etdirmeyince ziyarete ruhsat virmezler Ve ziyarete varan kimesnelere evvelâ taşrada secde etdirirler Andan ziyaret etdirirler Ve kendüler dayimül evkat tariküsalât olub Niçün nemaz kılmazsız deyu sual olundukda Bu veliye hizmet etdüğümüz kifayet ider Oldiyarın eşirra ve eşkıyası ekseriya anlara mürid olub ehli sünnet olan cemaate mühkem bu'zu adavet etmiş lerdır deyu arz ve takrir olunub ahvalleri görülmek lâzım olmagın buyurdum ki hükmü şerifim vardukda kendü canibinden sırran ve hafiyen mu'temedün aleyhim âdemler gönderüb tebdil suret gidüb öyle mezbur ışıkların evza' ve etvarların tecessüs ve tefahhus etdirüb göresin kendülerine isnad olunan bid'at ve dalâletin aslı varıdır Nicedir Şöyle ki hakıykati üzre ahvalerin kadı marifetile şer'le teftiş idüb sabit olan mevadı yazub bildiresin Şöyle ki bu asıl dâl حال oldukları sabit olanları habs idesin Fî 23 rebiülâhir 975 (Kapudana gönderildi Ulaşdırmak için) (1567).

20

Ahyolu'daki ışıklara dair.

Ahyolu احيولى kadısına hüküm ki Hâliyâ bazı ışıklar olub müslümanları idlâl idüb zararı âm oldukları arz olunmuş Teftişi çün bundan akdem

[1] Üzeri çizilmiş.

dergâhı muallâ çavuşlarından İbrahime [1] hükmü şerif gönderilmiş idi Ol zamanda ele gelmayüb hâliyâ geru gelüb halkı idlâlde oldukları isma' olunmagın buyurdum ki hükmü şerifimle müşarünileyh vardukda mezkûrları ele getürüb emri sabık üzre ahvallerin göresin Fi 7 c 975 (Kırk Sinan oğlu Hasan Çavuş a verildi). (1567).

21

Ahmedi Yesevî evlâdından Şeyh Zengi hacca giderken, kendisinin muahfazasına ve istirahatinin teminine dair.

Şamı Şerif e varınca yol üzerinde vaki olan kadılara hüküm ki Diyarı Buhara dan Şeyh Ahmedi Yesevî evlâdından da rendei fermanı hümayun Şeyh Zengi zide takvahü yanınca olan dervişlerle bile tavafı beytül haram ve ziyareti ravzai mutaharai seyyidül enam niyyet idüb yolda ve izde menazil ve merahilde dahlü taarruz olunmamak babında emri şerifim reca itmeğin buyurdum ki mumaileyh ve yanınca olan dervişlerine ve eshabına şer'i şerife muhalif bir ferdi dahlü taarruz etdirmeyüb ve akçelerile zadü zevadelerin tedarik etdirüb lâzım olan mahallerde kulağuz virüb emin ve salim Şamı Şerif e irsal eyliyesiz Fi 22 receb 975. (1569).

22

Kastamoni'de softaların isyanına dair.

Kastamoni sancağı beğine hüküm ki Kâliyâ dergâhı muallâma âdem gönderüb livai Kastamoni de sa'b dağlar eteklerinde medrese namına bazı evler ihdas olub eyyamı şitada her medresede yirmi otuz nefer levend suhteler gelüb kışlayub evvel bahar oldukda her biri âleti harbile il üzerine çıkub müslümanlara envai zulüm ve teaddi idüb ol makule levend suhteleri yataklandırub ele getürülmeleri için hafiyyeten âdemler gönderüldükde bazı kimesneler haber virmegin el girmyüb sonra bir tariykle ele getürüldükde her biri istihkakına göre hakaret olunmalu oldukda bazı kuzat himayet idüb vaki olan şenaatlerin sicil etmeyüb ve zikrolunan medreseler müderrisleri yanına gelüb âleti harble ve tüfenkle iki üç gice yatub muin ve zâhir olurlar Ve müderrisler kefilsiz suhte tutarlar deyu bildirdi Buyurdum ki vusul buldukda ol makule suhteleri ele getürüb gaybet iderler ise yataklarına ve duraklarına ve şer'le buldurması lâzım olanlara buldurub getürdüb unat vechile hak üzre tef-tis idüb göresin kazıyye arz olunduğı gibi ise şer'le sabit ve zâhir oldukdan sonra mükhem haklarından gelüb ve müderrisler muin ve zâhir olub kefilsiz suhte tutmıyalar Kefilsiz ve tüfenkle suhteler tutarlar ise yazub süddei saadetime arz idesin Fi Şevval 975 (Kethüdası Davud a virildi). (1567).

[1] İle eksik.

23

Boluda isyan eden softaların te'dibine dair.

Mütekaid vezir Mustafa Paşa مصطفى پاشا ya hüküm ki Mektub gönderüb Bolı بولی da vaki olan suhte tayifesinin iki üç yirde cem'iyeti olub fesadları ziyade olmagın Bolı بولی sipahilerinden iki yüz nefer sipahi donanmadan alıkonlub ehli fesadın üzerine varılmak için anlara tüfenk virilüb gitmek üzere olduğun ve zikrolunan iki yüz nefer sipahi nin bazı seninle hizmeti mezbureye varub bazı varmaduğın ilâm idüb lâkin bile giden sipahilerin isimleri defter olunub gönderilmameğın buyurdum ki vusul buldukda ehli fesad suhtenin haklarından gelinmek için donanmadan alıkonlub hizmeti mezbure senünle bile giden sipahilerin isimlerin ve timarların baş kariyyelerile âdet üzere defter eyleyüb süddei saadetime gönderesin ki muhafaza hizmetine tayin olunub derya seferine varılmadılar [1] deyu timarlarına dahl olunmıya Ve emri sabık mucibince ehli fesad suhtenin haklarından gelinmek babında mesai cemile vücude getüresin Fi 25 şevval 975 (Arzı getüren âdemisien virildi). (1567).

24

Kanunî Sultan Süleyman'ın ruhuna Türkiye'deki fukaraya para dağıtmak için İran Şahı tarafından vaki olan teklifin reddine dair.

Piyale Paşa پياله پاشا Hazretlerine hüküm ki Şark caniblerinden gelân elçi merhum ve mağfurun leh babam hudavendigâr طاب ثراه ruhiyçün memaliki mahrusede olan fukaraya Şah tarafından akçe üleşdirmek babında izni şerifim taleb eyledüğün bildirüb lâkin ehli sünnet cemaatin ol makule tesadduka meyil eylemedükleri mukarrer olmagın buyurdum ki vardukda bu hususa mübaşeret idüb âdemisin buyurub getürdüb te'kid ve tenbih eyliyesinki bu habda akçe müfid olmıyub anun gibi fukaraya tesadduk idecek akçeleri varsa memleketleri fukarasına tevzi ve tesadduk eyliyeler Emri şerife mugayir iş etdirmeyüb bu hususa mübaşeret eylemiyeler Fi 17 şevval 975 (Ali Çavuş علی چاوش a virildi). (1587).

25

Şeyh Hüsam'a ait emval ve eşyanın zabtına dair.

Ankara انقره beğine kadısına hüküm ki Senki sancakbeği sin süddei saadetime mektub gönderüb Haymana حيهانه tayifesinden zuhur iden Şeyh Hüsam شيخ حسام nam mülhidin ahvalin ve bulunan esbabı ve kürkleri ve kalıçeleri tertibin ve esbabının bazı etrafda olan ahibbasına perakende itdüğünden gayri medfun hayli üskûf ve para ve yarak ve otağı olub, baş halifesi olan Mahmud محمود ve Kızıl Ali قزل علی nam kimesnelerin ma-

[1] Varmadılar.

İlümü olduğun bildirmiş sin İmdi buyurdum ki vusul buldukda mülhidi mezburun zikrolunan halifelerin ele götürüb dahi medfun olan esbabın anlardan tefahhus eyleyüb zuhure getürmeğe ikdam ve ihtimam eyleyüb ve ol etrafda olan ahibbasını hafiyeten tettebbü idüb hüsnü tedarik ile ele götürüb- sahih ahibbasından olub ehli fesad oldukları zâhir olanları habs idüb ve esbabından eğer medfun bulunandır ve eğer gayri yerdedir emanet konulanlardır bilcümle her ne ise defter idüb süddei saadetime ilâm eylesiz Amma bu behane ile bi günah bulunanlara şer'i kavime muhalif dahlü tecavüz olunmıyub ele getürmesi lâzım olanı hüsnü tedarik ile ele götürüb arza muhtac olanı yazub bildiresiz Fi 5 zilkade 975 (Kâtib Hamze Çelebi *کاتب حمزه چلی* ye virildi.) (1569).

26

Maslûp Şeyh Hüsam'a ait metrukâtın yazılmasına dair.

Ankara *انقره* beğine ve kadısına ve Seferihisar *مفریحصار* kadısına hüküm ki Bundan akdem maslûb olan Şeyh Hüsam *شیخ حسام* in nemıkdar metrukâtı var ise yazılıb defter olmasın emir idüb buyurdum ki mezkûr Şeyh Hüsam *شیخ حسام* in nemıkdar esbabıdır her birin cinsile yazub defter idüb mühürliyüb yazub bile arz eyliyesin Fi 18 muharrem 976 (Maslûbu mezburun âdemisi Şa'ban *شعبان* a virildi). (1568)

27

Gelibolu'daki tekkenin teftişine dair

Gelibolu *کلیبولی* kadısına hüküm ki Kazâi mezbura tâbi Bürhan köyi *برهان کوی* nam kariyye ensesinde bir dağ içinde bir kimesne teykedir de-yu bir ev ihdas idüb zikrolunan tekye ol etrafda olan hırsuz ve haraminin yatağı olduğu istima olunmağın buyurdum ki hassa reislerden Hüsam *حسام* zide kadrihu vusul buldukda hususu mezburu unat vechile göresin kadimi tekye olmayub olvechile sonradan ihdas olub hırsuz ve haramî yatağı olduğu vaki ise ref' eylesin Ve bazı suhte tayifesi etrafda ok ve yay ve gayri âleti harble gezdükleri istima olundu Olbabda dahi gereği gibi mukayyed olub göresin Vaki ise ol asıl tüfek ve ok ile ve gayri alâti harbile gezen suhte tayifesin ele getirüb yerakların alub ve habs idüb vakı hal-lerin sihhati üzere arz idesin Fi 21 sefer 976 (Subasına virildi). (1568).

28

Hamit el'inde isyan eden softalara dair.

Hamid İli *حمید ایلی* beğine hüküm ki Bundan akdem livai Hamid' *حمید* de bazı suhtevat cem olub şekavet üzre olduklarından ele getirülmek için âdem gönderildikde gaybet eyleyüb hâliyâ Yalvac *یلواج* kazâsından altmış nefer suhte cem olub fesada mübaşeret eyledüklerinde elli nefer âdem gönderilüb Yalvac *یلواج* kazasında mülâkat olub meclisi şer'e da-

vet eyledüklerinde itaat etmeyüb mücadele ve muharebeye meşğul olub içlerinden Sinan سنان ve Saru سارو nam suhteler iki nefer suhte ile dahi katil olunduktan sonra sayiri gaybet idüb ve dört neferin dahi tutub getirdüklerinde oğlan ceküb ve fesad eyledikleri bilhasbeşser' sabit olmağın nefsi İsparta اسپارته da siyaset oluna deyu bildirmiş sin Vusul buldukda suhte adına olub tüfenk ve yarak kullanub daveti şer' olundukda itaat etmiyeler ol asıl kimesnelerin haklarından gelesin Ol kitalde katil olunan demi hederdir Ana göre mukayyed olasin Fi 3 rebiülevvel 976 (Kethüdasına virildi). (1568).

Amasya'da Süleyman Fakih'in izale edilmesine dair.

Amasya اماسيه beğine hüküm ki Hâliyâ Budak Özi بوداق اوزي kazâsında Süleyman Fakih سليمان فقيه dimekle maruf kimesne yukarı canibin hulefasından olub halife namına olan bazı melâhid ve müfsidîn ile ittifak ve cemiyet üzre olub halkı idlâl eylemekden hâli olmaduğı ilâm olunmagin buyurdum ki vusul buldukda mezkûr Süleyman'ı سليمان sayir tevabii olan melâhid ve müfsidîn ile hafiyeten tetebbü idüb dahi mezkûr sahih yukarı canibin hulefasından olub küfrü ilhad üzre olub nameşru evza' ve harekât etdükleri vaki ise toprak kadısı marifeti ile mezkûrları hüsnü tedarik ile ele getirüb dahi kimesne ifşa eylemadiyen el altından Kızıl Irmağ'a قول ارماع iletüb iğrak eyliyesin Ve yahud ahar vecih ve münasib görüldüğü üzre hırsızlık ve haramilik eylediler deyu iddia eyleyüb haklarından gelesin Fi 22 rebiülevvel 976 (Mehmed Çavuş محمد چاوش a virildi). (1568).

Kastamoni'de Ekmekçi oğlu'nun ahvalini teftiş için yazılan hüküm.

Kastamoni قسطموني beğine ve Küre کوره kadısına hüküm ki Bundan akdem Kastamoni قسطموني beği ile Küre کوره ve Dürekâni دوره کانی kadıları dergâhı muallâma mektub gönderüb Etmekci oğlu اتمکچی ارغلی dimekle maruf Mehmed محمد nam hatib rafz ile maruf ve meşhur mezhebi islâmdan haric çiharıyarı kibarı münkir zındık ve mülhid kimesne olub hâşâ Kur'anı âzîm hakkında dahi bazı nameşru kelimat idüb kendüye tâbi olan fesaka tayifesin yanına cem idüb dayma ulema ve sulehaya ihanet eyleyüb ve telbis arzlar ihdas idüb bazı kimesnelerin cihetlerin alduğundan gayri aleddevam tezvîr ve telbis ve şirret ve şekavetden hâli olmıyub Küre کوره kazâsının ulema ve suleha ve eimme ve hutebası ve sayir reaya ve berayası mezkûr için rafzu ilhad ile tamam şöhret bulub defatle sicillâta kayıd olunub ve katline müftii zaman dahi fetva virüb hervechile izalesi lâzım olmuşdur deyu şekva etdüklerin arz eyledüğünüz ecilden mezkûr sūddei saadetimde hazır bulunmagin dergâhı muallâm çavuşlarından...

zide kâdrihuya koşulub mahallinde teftiş olunmagıçün irsal olunmuşdur Buyurdum ki vusul buldukda bu hususda bizzat mukayyed olub çavuş marifeti ile ehli vukufdan ve memleket ahalisinden unat vechile hak üzere dikkât ve ihtimamla teftiş ve tefahhus eyleyüb göresin arz olunduğı gibi olub hatîbi mezburun olvehile namesru kelimat eyleyüb ihanet etdüğü şer'le sabit ve zâhir olursa kendüyi habs idüb ahvalini vukuu üzere sureti sicilleri ile yazub bildiresin Sonra emrim nevehile olursa mucibi ile amel eyliyesin F il rebilülâhir 976. (1568).

31

Amasya civarındaki melâhidenin haklarından gelindiğine ve bundan sonra alınacak tetbirlere dair.

Amasya *آماسی* beği İlyas *إلياس* beğ'e hüküm ki Dergâhı muallâma mektub gönderüb bundan akdem sana gönderilân hükmü şerifim muktezasınca yukarıya müteallik olanlara birer nesne isnad olunub ele getirilüb bir gice haklarından gelinüb kimesne vakıf olmaduğun ve ol taraflarda suhte namına kimesne kalmayub cilâyivatan eyledüklerin... [1] üzere olanların dahi kefilî alınub eline tezkere virilmeyince kimesne kabul etmedüğün ve zikrolunan melâhide ol diyarda olan devletlülere intisab etmekle anun gibi (gezüb) [2] girift olmalı oldukda her biri muavenet ve muzaheret eyleyüb ele virmediklerin ve bazı ehli fesad kaçub ahâr sancağa varub ol yerin beğlerinden ve kadısından haramzadei taleb eyledükde tereddüd etmeyüb ele virmegiçün ve gaybet iderler ise buldurmagıçün müekkid hükmü şerif virilmesin ve sabıkan suhte namına bir miktar levendat zuhur idüb Koca *كوجا* dizdarının evin garet idüb ve avretin alub gitdiler Ele getürmekiçün on nefer âdem seçüb gönderdüğünde rast gelinüb beş altı davar bıraktırılub ve bir yararının başı kesilüb ve biri dahi mecruh ele getirilüb anun dahi hakkından gelindüğün ve kadılar melâhide hususunda katil icab itmez deyu mani oldukların bildirmiş işin Andan maada her ne tahrir etmiş isen cümlesi alettafsil mâlumu şerifim olmuşdu rîmdi senin diyanet ve istikametine itimadı hümayunum olub hüsnü feraset ve fartı kiyasetin muktezasınca melhuz olanı zuhure getirüb müfsidlerin hakkından gelmiş sin Eyu etmiş sin Min baad dahi eğer tayifei mezburedir ve eğer suhte namına olan ehli fesad levendat dır ele gelmelerine gereği gibi mukayyed oluna Ve ahâr sancağa varub tehassun eyliyan haramzadei tutub teallül ve niza etmeyüb teslim eylemegiçün Çorum *چوروم* ve Kastamoni *قسطمونی* ve Kângırı *کنگری* sancakları beğlerine ve kadılarına hükmü şerifim gönderilmiştir Buyurdum ki varıcak bu hususa bizza tmukayyed olub anun gibi eğer kendü sancağında melâhide tayifesinden ve suhtelerden fesad ve şenâti şer'ile sabit ve zâhir olanlar kimler ise ele getürdüb şer'ile haklarından gelesin Ve ehli fesada arz eyledüğün üzere muin olanların haklarını

[1] Yeri boş bırakılmış.

[2] Üzeri çizilmiş.

dan gelünür Şimdensonra dahi anun gibi muin olur kimesne var ise anları dahi isimlerle yazub derkâhı muallâma arz eyliyesin ki anların dahi haklarından geline Amma bu babda unat tedarik idüb kendü halinde olanlara nisbet ve taassub olub hilâfı vaki iş olmakdan ve kimesneden ahzû celb olmakdan mühkem hazer eyliyesin Hususu mezbur mahalli ihtimamdır Dakıyka fevt eylemiyesin Fi 13 ca 976. (1568).

32

Merzifon'daki melâhidenin tecziyesine dair.

Rum روم beğlerbeğisine hüküm ki Mektub gönderüb melâhide hususıyçün gönderilân emri şerif mucibince Merzifon مرزيفون ovasına bizat varub ferman olunan defter mucibince ol kimesnelerin tedric ile haklarından gelinüb amma defterden haric ol namla meşhur kimesneler olub defterde olmayub dutulmağa cür'et olunmayub ol namla meşhur olub defterden haric olanları dahi dutulmak buyurılırsa emri şerif inayet oluna deyu arz eyledüğün ecilden buyurdum ki vusul buldukda anun gibi ol namla meşhur olanların ahvallerin toprak kadısı marifetile dahi dikkat ve ihtimamla teftiş eyleyüb göresin filvaki meşhur oldukları gibi midir Nicedir Ahvalleri yanında nevehile sabit ve zâhir olursa vukuu üzre mufassal ve meşruh yazub sureti scillerile dergâhı muallâma arzeyleyesin Fi 23 cemazielahir 976.

33

Bozok'ta cuma namazı kılmak ve hutbe dinlemek istemiyenlerin tecziyelerine dair.

Bozok بوزاق beğine hüküm ki Hüseyin Âbâd حسین آباد kazâsında üç.dört yerde cami var iken mücerred hutbei şerife ve çiharyarın رضی الله تعالی عنہم esamii münifeleri istimaından ictinab olunub cuma nemazı kılunmayub ve ehli fesaddan Bozdoğan بوزطغان nam kariyye sipahisi olan Hüseyin حسین ve kariyyei Kaya Büken قیابوکن den Yol Kuli يول قولى ve Yer Kuli يير قولى tarafcısı ve bazıları hırsızlık ile meşhur haramiler olub teftişden kaçdukları ilâm olunmagin buyurdum ki vusul buldukda bu babda gerği gibi mukayyed olub eimme ve hutebâ ve cemaatlerinin ve gayrisinin ahvallerin hafiyetten tetebbü ve tecessüs idüb göresn ol ictinab idüb cuma nemazı kılmıyanlar nemakule kimesneler olub ve hutebâ ve eimmesi mülhid ve rafizî midir nicedir ve bilcümle hutbe istimaından ictinab idüb cuma nemazı kılmıyanlar her kim ise ve ne mahalde ve ne kariyyede mütemekkinler ise esamisile her birinin keyfiyeti halin mufassal ve meşruh yazub süddei saadetime arz eyliyesin Sonra olbabda emrim ne vechile sudur iderse mucibi ile amel oluna Ve mezbur sipahi Kefe کفه mühimmatı için zahire virmeyüb inad etdüğü arz olunmagin arz olunduğu gibi ise timarın ahare viresin deyu beğlerbeğisine hükmü şerifim gönderilmiştir Amma sayırlarının

ahvalin görüb filvaki ehli fesadlar olub şer'an habsolunmak icab ider hususları sabit ve zâhir olmuş ise ele getirüb habsidüb vukuu üzre mufassal ve meşruh yazub bildiresin Fi 6 receb 976 (Nişanlıya). (1568)

34

Amasya ve Merzifon'daki kızılbaşların tecziyelerine dair.

Amasya آماسیه beğine ve Merzifon مرزيفون kadısına hüküm ki Mektub gönderüb sicil gönderüb hükmü şerif varid olub kızılbaş namına bazı melâhide teftişi ferman olunmağın nefsi Merzifon مرزيفون da mazanne olan Vehab Dede وهاب دده ve Mehmed محمد ve Veli ولی nam kimesnelerin ahvali şer'ile teftiş olunub görüldükde filvaki şer'i şerife muhalif ef'ali kabiha ve evzai fazıha irtikâb idüb kızılbaş oldukları hususu udulü müslimîn şehadetleriyle sabit olub mucibi ile hüküm olunub üzerlerine sabit olan mevad ayni ile sicil olunduğun ilâm etdüğün ecilden mezkûrları yarar âdemlere koşub süddei saadetime gönderilmesin emir idüb buyurdum ki vusul buldukda te'hir eylemeyüb mezkûrları yarar âdemlere koşub süddei saadetime gönderilmesin emir idüb buyurdum ki vusul buldukda te'hir eylemeyüb mezkûrları yarar âdemlere koşub süddei saadetime irsal eyliyesiz Amma âdemlerinüze mühkem tenbih ve te'kid eyliyesiz Yolda ve izde ve manazil ve merahilde unat vechile görüb ve gözedüb gaflet ile kaçurub gaybet ettirmekten ziyade hazer eyliyeler Şöyleki ihmal ve müsahele idüb bir taryık ile kaçurub gaybet etdüreler mezkûrlara olacak ukubet anlara olmak mukarrerdir Ana göre basiret üzre olub gaflet ve ihmal eylemiyeler Fi 2 zilkade 978 (1570).

35

Kastamoni ve Taşköprü'deki kızılbaşların tecziyesine dair.

Kastamoni قسطمونی beğine Küre کوره ve Taşköprü طاشکوپری kadılarına hüküm ki Hâliyâ kazâi Taşköprü طاشکوپری ye tâbi Hamid Yugi حمید یوکی nam kariyye halkı tarafından İlyas الیاس nam kimesne dergâhı muallâma gelüb kariyyei mezbure kurbinde Hacı Yölük حاجی یولک ve Kırca Kaya قرجه قیا ve Kızılca Viran قزلقه ویران nam kariyyelerde kızılbaş namına nice kimesneler vardır Hattâ mezkûr Hacı Yüğü حاجی یوکی nam kariyyede Kara Receb قره رجب nam kimesne dahi kızılbaş olub hatunu meclisi şer'e gelüb mezkûr Recep رجب için Kızılbaşdır Kendü emsali kızılbaşlar ile cem olub gice ile bir tenha eve girüb saz ve çalku ve sayır âlâtı lehvile muhtelitler olub badehu şem'i söyündirüb biri birinin avretin tasarruf iderler deyu mezkûr zevci muvacehesinde kelimat itmeğın kaydı sicil olundu deyu bildirüb sureti sicilli ibraz itmeğın buyurdum ki vardukda bu babda gereği gibi mukayyed olub bu hususu unat vechile tetebbü ve tefahhus eyleyüb dahi anın gibileri vechi mastur üzre meclis iken ele getirüb habs idüb isimleri ve resimleri ile yazub vaki olan ahvallerin süddei saadetime arz eyliyesin

(Kariyyei mezbure halkından Hızır *حضر* a virildi) Fi 8 rebiülevvel 979. (1571).

36

Hazreti Ali ile Hüseyin'in türbelerinde İran'dan gelen ve üzerlerinde isim yazılı olan halıların kaldırılmasına ve Anadolu halısı düşenmesine dair.

Bağdat *بغداد* beğlerbeğisine hüküm ki Süddei saadetime mektub gönderüb Hazreti İmam Ali *علي امام* ve Hazreti İmam Hüseyin *عليها رضی الله تعالی* türbei şeriflerinde ve haremi muhteremeleride döşenenan halılar sabıkan yukarı canibden gelüb esma dokunmuş olmağla ziyarete gelân melâhide ahvalin mütevellisi ilâm etdüğün ve zikrolunan kalıçelerin bedeli ve her âsitaneinin camii şerifine Rum *روم* kalıçelerinden on aded divan kalıçeleri lâzım idüğün bildirmiş sin Amma çapları gönderilmeyüb tul ve arzları nemıkdar idüğün arz eylemedüğün ecilden buyurdum ki vusul buldukda te'hir eylemayüb nemıkdar kalıçe lâzım olursa tul ve arzları nekadar olmak lâzım ise ana göre çapların alub süddei saadetime göndersin ki lâzım olduğı üzere tedarik olunub gönderile Fi rebiülâhir 979 (Derviş Çavuş *درویش چاوش* a virildi). (1571).

37

Rum eyaletinde Mehdi geleceğini söyleyen şahsın katline dair.

Rum *روم* beğlerbeğisine hüküm ki Mektub ve sureti sicil gönderüb Mehdi zaman *مهدی زمان* gelür deyu şer'i şerifi nebevîye muhalif kelimat iden Kuli *كولي* nam kimesnenin takririn ve kendü habs olunduğün bildirmiş sin Mezbur Kuli *كولي* siyaset olunmasın emir idüb buyurdum ki vusul buldukda bi tevakkuf mezburi siyaset idüb emrim yerine varduğün arz eyliyesin Ve olmakule idlâl ve ihtilâle bais ve şer'i şerife muhalif kelimatda mezbure mütabaat etmiş ve hevasına uymuş yoldaşları var ise kaydü bend ile Âsitanei saadetime gönderesinki küreğe koşıla Fi 27 za 979 (Divandakethudasına virildi). (1571).

38

Mağnisa'da bir müteseyyidin bakire kızlar vasıtasile cinleri davet ettiğine dair.

Lala Ferruh *فرح* Beğe hüküm ki ektub gönderüb hâlâ Mağnisa canibilerinde bir müteseyyid kimesne zâhir olub cinleri davet iderin Anlardan define haberin alurın deyu hile idüb müslümanları aldayub ve daveti cinne hakire kız gerekdir deyu nice kızların bekâretin izale idüb bu makule hile ve fesad ile meşhur olub hakkında isnad olunan fesadlarının bazı tescil olunub sureti sicilleri ibraz olunub gönderüldüğün bildirmiş sin İmdi mezburun ahvalini toprak kadısı marifeti ile teftiş eylemek emir idüb buyurdum ki vusul buldukda teahhür eylemayüb mezburi ihzar eyleyüb dahi ahvalin unat vechile ber mucibi şer'i şerif teftiş eyleyüb göresin filvaki arz olunduğı üzere fesad ve enaati sabit ve zâhir olub müs-

lümañlar yaramazlığına şahadet iderlerse mecal virmeyüb Mağnisa معنيسا zindanında olan kuyuda ölünce ebedi habs idüb nevehile olduğın yazub bildiresin (Sultan Murad'ın kapu kethüdasına virildi) Fi 7 ş. 979. (1571)

39

Niksar'daki kızılbaşların hapsedilmesine dair.

Niksar نيسار kadısına hüküm ki Mektub gönderüb mevlâna Seyyid Mustafa سيد مصطفى yedinden hüküm varid olub kazâi mezburda Matayı مطاي zaviyesinde şeyh olan Erdivan ارديوان ve Çıracق ve Ali علی ve gayriler kızılbaş ve rafızıyler olduğın bildirmeğın teftiş idüb vaki ise zavidarlığı mezbura tevcih idesin deyu ferman olunmagın âdem gönderilüb şer'i şerife davet olundukda itaat etmeyüb gaybet idüb sabikan Erzman ارزمان nam karındaşları sürhser defterinde bulunmagın beylerbeği katil idüb bunlar gaybet eylediler deyu bigaraz müslümanlar haber virdüklerin arz eyledüğün kadı askerim payei serisi âlem masirime arz eylemeğın mezburları lâzım olanlara buldurub getürdüb dahi küreğe gönderilmesin emir idüb buyurdum ki mezburları her kande ise buldurması lâzım olanlara buldurub getürdüb ahvallerin unat vechile hak üzre teftiş idüb göresin arz eyledüğün üzre bihasbeşser' işşerif sabit ve zâhir olur ise vaki olan sureti sicillerile yarar âdemlere koşub süddei saadetime gönderesin ki küreğe konıla Amma bile koşub gönderdüğün kimesnelere mühkem tenbih ve te'kid eyliyesinki gaybet etdirmekten hazer ideler Dahi teftiş tamam hak üzre olub ahiz ve celb olunmaktan ve hilâfı şer'i kavim iş olmakdan hazar idesin (Mezbur Seyyid Mustafa'ya virildi) Fi 24 s. 980 (1572).

40

Sahte seyyitlerin sarıkları çıkarılmasına dair.

Erzurum ارزروم beylerbeğisine hüküm ki Hâliyâ ol diyarda müte-mekkin Çağırgan evlâdı چاغرخان اولادی dimekle maruf tayife davayi seyadet idüb yeşil sarınurlar imiş İmdi ol tayifenin seyadetinde şübhe olub ol babda nakıybül eşraf tarafından süddei saadetime arz olunub yaşilleri başlarından alınub temessükleri Dergâhı muallâma gelmek lâzım ve lâbüd olmağın buyurdum ki vusul buldukda ol tayifenin seyadeti hususunda unat vechile mukayyed olub her kande sakinler ise cem idüb dahi seyadet davasın idüb yeşil sarınurlarsa yaşillerin başlarından aldırub bu babda temessük ibraz idüb dahi davaya cür'et iderler ise temessükleriyle süddei saadetime gönderesin ki Dergâhı muallâmda nakıybüleşraf huzurunda ahvalleri hak üzre görüle (Seyyid Hasan'a teslim olundu) Fi Selhi safer 980. (1572).

41

Filibe taraflarındaki hurufî mezheplerin tevkıyf edilmelerine dair.

Filibe فليبه ve Tatar pazarی بازار kadılarına hüküm ki Hâlâ Filibe

nahiyesinde Umur Oyaş امور اوياش dimekle maruf kariyyede İsa Halife عيسى خليفه ve Osman Halife عثمان خليفه nam kimesneler ve şeyhleri olub ve Tatar pazarı بازارى kazasına tâbi مندیس nam kariyyede Mustafa Işık مصطفى اشق dimekle maruf ışık hurufi mezheb olub müslümanları idlâl eylemekden hâli olmadıkları ilâm olunmagin mezkûr her kande ise hüsnü tedbir ve tedarikle ele getürüb dahi olvehile müslümanları idlâl iderse mukayyed ve mahbus süddei saadetime göndermen emir idüb buyurdum ki vusul buldukda bu hususa her biriniz tahtı kazânızda olan müfsidlere bizzat mukayyed olub hüsnü tedbir ve tedarikle ele getürüb ol taraflarda şer'ile mühkem teftiş idüb ilhaletе müteallik husus zâhir olur ise mühkem kaydü bend idüb ve yarar âdemlere koşub bihasleşşer'ışşerif üzerlerinde sübut bulan mevadlarının sureti sicilleri ile süddei saadetime mukayyed ve mahbus göndermeyince olmyasın Mezburların ele gelmesi ziyade mühim olmuşdur Şöyleki ihmaliniz sebebi ile gaybet ideler asla bu babda beyan olunan özrinüz kabul olmak ihtimali olmayub mühlidlere himayet eylemiş olursuz Ol takdirce azil ile konulmayub müstahakki itab ve ikab olursun Ana göre hüsnü tedbir ve tedarikle ele getürmek babında envai sa'yü ikdamınız zuhure getürüb babı ihtimamda dakika fevt eylemiyesiz (Süleyman Efendiye virildi) Fi 14 za 980. (1572).

42

Seydi Gazi zaviyesine ve müritlerine dair.

Andolu اناتولى beylerbeğisine ve Kütahya كوتاهيه ve Seydi Gazi سیدی غازی kadılarına hüküm ki Hâlâ Seydi Gazi سیدی غازی medresesine müderris olan mevlâna Yahya يحيى mektub gönderüb ol makam dan mukaddema red olunan ışık tayifesi hankahının hidmetini etmek ve tamire muhtac olan yerlerini meremet idüb rakabe etdirmemek şartile mültezim olduklarında hasbi hidmet etmek ve talebeye riayet idüb evvelki fiska müteallik âdetlerin terk idüb ehli sünnet ve cemaatden olub evkatı hamseye müdavemet idüb yoluk ve çıplak yürümek üzere ol hidmetde olmak izni hümayun virilüb ilâ el'an ol hidmet üzere dirler Lâkin mezburlar talebe ile ittifak üzere olub vakıf mahsulünden gayri vakıf için etrafdan gelân sadakatı nüzuru bel' idüb evkâfın mühim olan yerlerin tamir etmeyüb cami ve mezarı şerifin hareminded tablhane ihdas idüb yılda bir kerre mahiye didikleri bid'atların yine peyda idüb etrafdan nece feseka cem olub haremi mezburda tabl ve nakkare ve şişte ve kopuz çalınub mali vakıf bi müfid yerlere sarf olunmak üzredir Talebe ve âyende ve revende rencide olmakdan hâli olmayub muradları mali vakfı rakabe itdirüb dahi hevalarına tâbi olan kuzat ve nüvvaba her yıl birer güne harabe arz etdirüb medrese ve talebeyi aradan ref' etdirmekdir Amma eğerci âfeti semavî sebeble bu defa vakfın vüs'ati yokdur Lâkin asılda tamam vüs'ati vardır Vakfın mütevellisi ve şeyhi ve kethüda ve cabileri makbuzat ihracatı müfredatı ile muhasebe defterleri yerlü yerinden görilüb teftiş olunsa asla rakabe ihtiyacı çekilmeyüb nice mali vakıf zuhur iderdi deyu bildirmişsin Ve tayifei mezbure tarafından dahi âdem gelüb mezburlar mücer-

red evkafın harabe müteveccih değirmenleri ve sayır mühim olan binası tamiri için rekabe olsun didikleriyçün ve evkafa müteallik olan hizmetde ihtimam etdikleriyçün müderrisi mezbur ve talebe anlara adavet idüb hüsnü zindegâniye razı değillerdir deyu bildirdiler İmdi tayifei mezburenden şer'i kavime muhalif evza sadır olduğuna rızayi hümayunum yokdur Amma bundan evvel madam ki zikrolunan tayife ol makamı şerifin hizmetien giru dahil olmiya mamur olmiyub gündün güne harba müşrif olmak mukarrerdir deyu arz olunmagin mezburlar evkatı kamseye müdavemet idüb tamire (ve) muhtac olan vakfın yerlerin tamir etmek ve menhiyatdan ve şer'e muhalif olan evza' dan feragat idüb çıplak ve rafız ve ilhad üzere olan ışıkları aralarına getürmemek şartile anların vakfı evvelki üslub üzere mamur ve ihya olmak için ruhsatı hümayunum virilmişdir Buyurdum ki bu hususa bizzat mukayyed olub göresin emrime ve şer'e muhalif bina ihdas idüb şer'e muhalif vazıları varsa men' ve def' etdirüb şer'e muhalif iş etdirmiyesin İlhad ve rafız ve gayri bed mezheb üzere içlerinde asla bir ferdi komiyub tenbih eyliye sinki şer'i şerif üzere evkatı hamse eda idüb mezarı şerif için aldıkları nüzur ve sadakatı ketm etmiyüb istikamet üzere getürüb mütevellileri ve şeyhleri marifeti ile vakfın tamirine ve mühim olan masrafına sarf idüb şer'i kavime muhalif evza' ve etvardan hazer ideler Badettenbih evkatı hamsede müdavemet etmiyüb bi nemaz olanların senki toprak kadısı sın dayima tetebbü idüb anun gibilerin içlerinden ref' idüb şer'e muhalif iş etdirmiyesin Vakfın tamire muhtac olan eğer değirmen ve eğer sayır emlakidir tamir ve ihya itdirüb asla bir yeri haraba müşrif olmağa cevaz göstermiyesin Ve evkafı mezbur mütevellisi ve cabilerinin ve şeyhlerinin makbuzatın ve müfredat defterlerinde muhasebelerin ve irad masrafın hak üzere bikusur alıvirüb ve bilcümle ol makam gerği gibi mamur ve ihya olmağa müteallik ümurun tedarikinde dakika fevt etmiyüb ve tayifei mezbure talebe ile hüsnü zindegâni üzere olmağı tenbih idüb anun gibi arza muhtac mali vakfa muzayaka virirlerimiş Anıdahi vakıf mütevellisine tenbih eyliyesiz ki min baad eğer müderrisdir ve eğer gayridir bir ferde pişin nesne virmiyüb vacib oldukca her kesin müstahak olduğu mevacibin virüb müfredatı defterlerin mühkem hıfz eyliye ki hîni muhasebede cevabın ana göre virüb vakfa bir vechile zarar ve noksan müterrettib olmiya (Mektub getürene virildi) Fi 15 s. 980. (1572).

Burgas'ta Hamze nam mülhîde tâbi müritlerin tecziyelerine dair.

Rodoscuk رُدوسجق ve Hayreboli حیره بولی ve Burgas برغوس kadılarına hüküm ki Hâlâ Hamze حمزه nam mülhidin ahibbasından Burgas برغوس kazâsına tâbi Demürce Yahşi ديمورجى بخشى nam kariyyenin imamı ve cemaati ve iki nefer sipahi ve Hayreboli حیره بولى kazâsına tâbi Alaca Oğlu آلاجه اوغلى nam kariyye halkı ve bazı kimesnede davarları olduğu ve Rodoscuk رُدوسجق kazâsına tâbi İlbasdı ایل باصدى nam kariyyede Veli ve Dutalı ولی و دوطالی nam kariyye yatağı olduğu ve Götecli nam kariyyede dahi ahibbası çok

olduğı ve Kılıçlı قلیچلو nam kariyye imami ve Rodoscuklu kapucu Mehmed محمد nam kimesne dahi ahibbasından olduğı ilâm olunmağın zikrolunan mahaldin (1) eğer şehirde ve eğer haric şehirlerde tevabii bulunursa mertebeli mertebesince tazir tevabii her kangınızın tahtı kazâsında bulunursa mezbur Ören Çavuş اورن چاوش mübaşereti ile şer'le teftiş eyliyüb mahaldi (2) mezbura mürid olub muhabbet ve tebaiyyet üzre olanları emrim üzre mertebelü mertebesince şer'le tazir idesiz Ve bulunan ve darın miri için çavuşuma zabt etdiresiz (Ören Çavuşa virildi) Fi 11 s 980. (1572)

44

Anadolu'da isyan eden softaları idare eden Şemseddin'in tevkıyfine dair.

Lala'ya hüküm ki Vilâyeti Anadolu آناطولی da hayliden beru fesad ve şenaat üzre olan suhtelere ve ehli fesada başu buğ olan Şemseddin شمس الدين nam müfsidin şeriklerinden Divane Üveys دیوانه اویس nam müfsid ele getirilüb mezbur Şemseddi'nin شمس الدين yatağ ve durağı sual olundukda bazı kimesneleri isimlerle beyan etdikden gayri müşarünileyh oğlunun Şahinci oğullarından Beğşehri بكشهری kazâsında Şahinci Oğlu شاهنجی اوغلی demekle maruf kimesne yatağ ve durağıdır ve yoldaşı dır deyu takrir etmeğin buyurdum ki vusul buldukda bitevakkuf merkum Şahinci Oğlu شاهنجی اوغلی Ali علی i her kande ise ele getirüb habs idüb müfsidlere baş olan merkum Şemseddini شمس الدين ele getürmeğe müteahhid olursa yanına yarar âdemler koşub ele getürmekde ihtimam idüb şöyleki ele girerse mezbur müfsidi kaydü bendle ve yarar âdemlerle Dergâhı muallâma gönderesin Amma ele virmeyüb inkâr ve inad iderse mecal virmeyüb merkum Şahinci Oğlu Ali شاهنجی اوغلی i kaydü bendle Dergâhı muallâma gönderesin (Kethüdasına virildi) Fi 28 receb 981 (1573).

45

Amasya'daki kızılbaşların tevkıyfine dair.

Amasya آماسیه beğine ve Lâdik لادیک ve Havsa حوصه kadılarına hüküm ki Koyluhisar قویلوحصار kazâsında sakin olan meşayihî halvetiyandan darinde قدوة العلماء mevlâna مصلاح الدين Muslihüddin زيد تقواه âdem gönderüb Havsa حوصه kazâsında tâbi Muammer ağae معمر آناج nam kariyyeden Şaban شعبان ve Ramazan رمضان nam kimesneler kızılbaşlığı meşhur olub badehu kızılbaşlar teftiş olunmak üzre iken katl olunmak havfinden firar idüb halveti tariykına sülük etdikden sonra yine âyini batılasına rü-

[1] Mülhidin, olacak.

[2] Mülhidi, olacak.

cu idüb ibharı lihad eyliyüb bir kariyyenin mescidinde yellenüb her hades vaki oldukça sünniler riine deyu kelimat etdiklerin ve olbabda elinde ser'i fetvası olduğın bildirüb ahvalleri şer' ile teftiş olunmak babında hükmü şerifim taleb itmeğın buyurdum ki vardukda bu babda tamam mukayyed olub mezkûrları her kande ise ihzar eyliyüb gaybet iderler ise kefillerine ve şer'le buldurması lâzım olanlara buldurub getürdüb ahvaleri bir defa şer'le fasl olmuş değil ise unat vechile hak üzre teftiş idüb göresin filvaki arz olunduğı üzre mezkûrlar ol tariykde olub mescidi mezburda olmakule kelimatı kabiha eyledükleri bihasbeşser' sabit ve zâhir olur ise mezkûrları mühkem habs idüb hakikati hallerin alettafsil arz eyliyesiz Sonra emri şerifim nevehile sadır olursa mucibi ile amel oluna Amma hini teftişde hak üzre olub hilâfı vaki kazıyye ilâmından ihtiyat idesiz (Halil Çavuş'a virildi) Fi 10 muharrem 982. (1574).

46

Nevrekop'ta Muhammed hakkında gayri münasib söz sarf eden Küçük Mehmed'in katline dair.

Nevrekop نوره قوپ kadısına hüküm ki Bundan akdem nefsi Nevrekop نوره قوپ da Küçük Mehmed كوچك محمد nam şakiye Hazreti resalet penah عليه افضل الصلوة hakkında hâşâ bazı namesru' ve naseza kelimat etdüğü sebebden ahiz olunub sual olundukda kablel ahiz tövbe ve istiğfar eyledim deyu cevab eylemeğın hususu mezbur şer'le teftiş olunub eğer kablel ahiz tövbe idüb tekrar iade etmedi ise tecdidi iman olundukdan sonra küreğe gönderilüb eğer kablel ahiz tövbe etdüğün isbat idemeyüb ve ya tekrar iade idüb eyledüğü naseza kavline mukır ise te'hir olunmıyub şer'le katli eyliyesin deyu hükmü şerifim gönderilmiş iken Paşa sancagında باشا سنجانى Nevrekop نوره قوپ nahyesinde Kotuş قوتوش nam kariyye ve gayriden on yedi bin yediyüz doksan akçe timara mutasarrıf olan mirimiran çavuşlarından Mustafa bin Kasım مصطفى بن قاسم nam bedbaht dahi mezkûr şakiye muavenet üzre olduğu istima olunmagın buyurdum ki vardukda bu babda bizzat mukayyed olub filvaki çavuşu mezburun mezkûr müfside muin ve zahir olub muavenet üzre olduğu sahih ise mezbur çavuşun ahvalini sıhhati üzre alettacil yazub arz eyliyesin Hususu mezbur mühimmatı umurdandır. Gereği gibi mukayyed olub hilâfı vaki kazıyye ilâmından ihtiyat eyliyesin (Hasan Çavuşa virildi) Fi 25 c 984 (1576).

47

Rafizîliğe ait kitapların zapt edilmesine dair.

Corum جورم beğine ve Orta pare اورته پاره kadısına hüküm ki Casus Kara Yakup كره يعقوب bundan akdem rafizî ahzolunan مناش fakih nam kimesne tarafından arzuhal getürüb Orta pare اورته پاره kazâsına tâbi حمان cema-

[1] Aynı hüküm Anadolu ve Karaman kadılarile Yalvaç kadısına da gönderilmiştir.

atinden Veli Fakih *فقيه* ولی nam kimesne (Kızıl) başdan geldiği zamanda otuz dört aded mücelled rafizî kitabları getirüb benim yanımda emanet ko-yub badehu fevt oldukda mezkû (r) Kara Yakub *قره يعقوب* beni tutub habs eyliyüb lâkin zikrolunan kitablar şimdikihalde benim yanımda olmıyub yine cemaati mezbureden Eğin Özi *اوكين اوزى* nam kışlada Selim Fakih *فقيه* سليم nam kimesniye virüb oldahi Yunus *يونس* a ve Kilâbî *كلابى* ye virüb hâliyâ memleketi idlâl etmek üzere oldukların haber virmegin mezkûrlar ve zikrolunan kitablar hafiyeten ele getirilüb süddei saadetime arz olunmasın emir idüb buyurdum ki hükmü şerifimle mezkûr ca (su)s Kara Yakub *قره يعقوب* vardukda bu babda gereği gibi mukayyed olub mezkûrları hüsnü tedarikle hafiyeten ele getirüb filvaki zikrolunan kitabları mezkûr *فقيه* Fakih mezburün Selim Fakih *فقيه* سليم e ve Yunus *يونس* ve Kilâbî *كلابى* ye virdüğü sahib midir yoksa gayri vakimidir nice (dir) tamam gavrına irişüb zikrolunan kitablar her kande ise ele getirüb mezkûrları habs idüb vukuu üzere yazub arz idesiz Amma bu babda tamam hak üzere olub bu behane ile kimesneye zulüm ve teaddi ve ahiz ve celb olunmaktan ve hilâfı vaki kazıyye arz olunmaktan ziyade ihtiraz üzere olasız (Mezkûr Kara Yakub'a virildi) Fi 19 ramazan 984. (1576)

48

Filibedeki hurufî mezheplerin cezalandırılmalarına dair.

Filibede kadısına hüküm ki Hâlâ Filibe *فلبه* mahkemesinde na-ibüşşer' olan mevlâna Mehmed *محمد* mektub gönderüb bundan akdem hük-mü şerif varid olub kazâi mezbura tâbi Umur Obası *امور اوبه* dimekle maruf kariyyede İsâ Halife *عيسى خليفه* ve Osman *عثمان* nam kimesnelere esma ve ama olub ve Tatar bazarından *(معد) تاتار بازارى* nam kariyyeden Mustafa ışık *مصطفى اشق* [1] dimekle maruf ışık hurufî mezheb olub müslümanları idlâl et-mekden hâli olmadıkları ecilden kaydü bend ile irsal olunmak ferman olmağın mezburların ahvali teftiş olundukda merkuman İsâ Halife *عيسى خليفه* ve Işık Mustafa *اشق مصطفى* mürd olmuş bulunub ve Osman Halife *عثمان خليفه* ele getirilüb Simav *سماو* şeyhi idüğü sübut buldukdan sonra kendü dahi iftirak idüb altı yıldır ki bu ilhad ve dalâlete düdüm deyicek ken-dü hevasına tâbi olan ve hurufî mezheb ler tefahhus olundukda olma-kule töhmetleri olanlar sicil olunub ve sureti defteri mühürlü Dergâhı muallâma irsal olunduğın ilâm idüb ve mezburların hevasına tâbi bazı müfsidler dahi olub şer'le ilhad ve dalâletleri sübut bulanlara siyaset o-lunmak hususunda arz itmeğın buyurdum ki Hüseyin Çavuş *حسين چاوش* var-dukda müşarünileyh çavuşum mübaşeretile olmakule ilhadı hurufi it-mekle töhmetleri olanları teftiş ve tefahhus idüb sübut bulanlar hakkın-da şer'le lâzım gelâni icra idüb sipahi olub muhtacı arz olanları yazub

[1] «Ehli-islâmda ışık taifesi mezmum bir taife olduğu gibi küffarda dahi birat öyle mezmum bir taifedir» Peçevi. c 1, s. 107.

bildirésin Lâkin bu behane ile vechi meşruh üzre töhmetleri olmıyanlar (1) mücerred celb ve ahiz itmek için tutub hilâfı şer'i şerif iş olmakdan hazer idesin (Kurd Efendi'nin âdemine virildi) Fi 4 za 984. (1576)

49

Elbistan'da bir kızılbaşın katline dair.

Zülkadriye ذوالقادرية beylerbeğisine Elbistan البستان kadısına hüküm ki Senki kadı sın mektub gönderüb Elbistan البستان kazâsına tâbi İnac ايشاج nam kariyyeden Yitilmiş Abdal ييلمش آبدال nam kimesne için kızılbaş olub şer'le hakkından gelinmek lâzım dır deyu bildirmiş sin İmdi mezburu ele götürmen emir idüb buyurdum ki vusul buldukda mezkûru bir ahar töhmet namı ile ele götürüb dahi ahvalin bermucibi şer'i şerif bu babda sabıkan gönderilân hükmü hümayun muktezasınca teftiş eyliyüb göresin filvaki arzolunduğı üzre rafız ve ilhadı sabit olursa sabıkan rafız ve ilhad üzre olanlar hakkında irsal olunan hükmü hümayunum mucibince amel eyliyüb bunun dahi şer'ile hakkından gelâsin Fi 25 receb 985. (1577)

50

Malatya'da Şah İsmail namile zuhur eden şahsa sadaka gönderenlerin katledilmesine dair.

Malatya ملاطية beğine hüküm ki Livai mezburu tâbi İzlu ايزلو ve Rişvan ve Eşkânlu اشكانلو ve Solaklu صولاتلو ve Şeyh Hüseyinlü شيخ حسينلو ve Soydanlu صويدانلو ve Egirbüklü اكر بوكلو ve Adaklu آداتلو ve Kalaçaklu قلاچاقلو ve Bezki بزكي ve Çakalu چقالو ve Mihriman مهران ve Karasaz قره-از ve Kömürlü كورلو nam cemaatler Şah İsmail شاه اسماعيل namına zuhur iden şakiye nezir gönderüb mütabaat iderler deyu içlerinden ele getürlüb Dergâhı muallâma gönderilân Mehmed محمد takrir idüb içlerinden nezir gönderenler kimlerdir Ben bilürüm dimegin mezbur Mehmed محمد kaydü bend ile ol canibe gönderilmişdir Buyurdum ki vusul buldukda te'hir etmiyüb zikrolunan cemaatlerin içlerinden rafız ve ilhad ile maruf olub şakiyi mezburu sadakat ve nezir gönderenler her kimler ise tamam malûmun oldukdan sonra ele götürüb dahi ahvallerin toprak kadılarıyla hak üzre teftiş idüb göresiz rafız ve ilhadları ve nezir gönderdikleri şer'le sabit olursa sicil etdirdükden sonra siyaset etdirüb dahi emrim yerine varduğın yazub bildiresin Ve amma bu behane ile kendü hallerinde olanlara dahletdirmiyesin Fi 2 recebe 986 (1578)

51

Anadolu'da isyan eden softaların islahı için yazılan nişanı hümayun.

Nişanı hümayun hükmü oldur ki Bundan akdem suhte tayifesi kendü hallerinde ve tahsil ve iştigallerinde olmıyub cemiyetler idüb ok ve yay ve sayir âleti harble köyler ve kasabalar basub müslümanların kiminin

taze oğlanların cebren çeküp alub gidüb fi'li seni eyliyüb ve nicesi kat-
nüfus ve garetü emval eyliyüb bunlar emsali zulüm ve teaddilerinin nihaye-
ti olmıyub umumen ehli fesad olanlarının haklarından gelinmek için üme-
ra ve kuzata ahkâmı şerife gönderilmişdi Hâlâ tayifei mezburenin eşbeh-
lerinden darendegân Rumeli روم ایلی nde Hasan حسن ve Koca İli قوجه ایلی sanca-
ğında mevlâna Muhiddin محی الدین ve Hamid İli حمید ایلی sancağında mevlâna
Hasan حسن ve Geredelü کردهلو den mevlâna Sefer سفر ve Saruhan صاروخان
sancağından mevlâna Şemseddin شمس الدین ve Aydın آیدین sancağından mevlâna
Veliyyüddin ولی الدین ve livai Teke تکه den mevlâna Muhiddin محی الدین
ve vilâyeti Karaman قره مان dan mevlâna Hayreddin خیر الدین ve Mentşe منتشا
sancağından mevlâna Veliyyüddin ولی الدین ve livai Alâiyye علائیه den mevlâna
Kadri قدری ve Kermiyan کرمان dan mevlâna Sefer سفر ve Karesi قره سی
sancağından mevlâna Muhiddin محی الدین Dergâhı muallâma tayifei mezbure-
nin ekseri kendü hallerinde ve şugullerinde olub kimesniye zarar ve zi-
yanları yoğken bazı eşkıya ve cehele suhte namına gezüb fesad ve şenaat
etmekle cümlesine sirayet idüb bu behane ile nice talebe nahak yere
katolunub ve suhte tayifesini tutanlara dirlik vade olunmuşdur deyu
cürmü olmıyub kendü halinde olanları sancakbeğleri subaşılari ve gayri-
ler tütub başların kesüb ve giru eşkıya ele gelmiyüb mabeyinde mazlum-
lar telef olub ve akvam ve akrabalarına yataksız deyu ehli örf (tayife)
tayifesi yapışmağla kendü halinde olan suhte tayifesi havfinden terki
vatan idüb tahsilden kalub ve müslümanlar evlâdın ihtiyaten mektebe
virmez olub bu halet inkırazı ilme sebep olmuşdur Eğer tayifei mezbure-
nin eyu olanları kemakân şugullerinde olub cürmü olanlarının dahi şim-
diye değın vaki olan ceraimleri af olunursa ve her birimiz nakıyb olub
danışmend olduğunuzda came beha için biner akçe virilüb ve nöbetde
nekabetle mülâzim olursak her birimiz hemşehrilerimizi gereği gibi zabt
idüb anun gibi birimizin hemşehrileri fesad idecek olurlar ise on bir hem-
şehrileri ittifak idüb Bilâdı Selâsede vaki olan imaretlere konmiyub ehli
fesadı bulub ele virmeğe sa'yü ikdam ideriz teahhüd eyledikleri arz olun-
dukda tayifei mezburenin hakkında mezit merhametim zuhure getürüb
sene 987 muharremül haramının guresine gelince vaki olan cerayimlerin
af idüb ve Nişani hümayun verdüm ve buyurdum ki badelyevm mezkûrün
on iki nefer talebe nakıyb olub her biri yılda bir kerre vilâyetlerine va-
rub devir idüb içlerinde eşkıyasını fesad ve şenaatlerin men' ve def' ey-
liyüb memnu olmıyanları ele getürmekde sancakbeğleri ve voyvodaları
ve züama ve erbabı timar ve lâzım olursa il eri mezkûr nakıybe gereği
gibi muavenet ve muzaheret eyliyüb ve nükabandan birinin hemşehrile-
rinden fesad ve şenaat zuhur eylese on bir nakıyb hemşehrileri ile itti-
fak düb madam ki içlerinden fesad idenleri ele virmeyeler Bilâdı Selâse-
de olan imaretler ol hemşehriden olan suhteleri komıyalar Ve tarihi
mezbure gelince vaki olan ceraimleri af olunmuşdur Gelüb vaki olan da-
lâletlerine tövbe ve istiğfar idüb minbaad kendü hallerinde olanların ce-
rayimi sabıka için kendülerine ve akvam ve akrabalarına ehli örf tayi-
fesi ve sancakbeğ âdemleri ve gayriler dahlü taarruz kilmıyub mukadde-

ma ahkâmi şerife varid olunuşdur deyu tutub rencide etmiyeler Etmek istiyenleri hâkimül vakt olanlar men' ve def' idüb minbaad emrime muhalif tayifei mezbureye dahlolunmaktan ziyade hazer ideler Amma tayifei mezbure dahi kendü hallerinde ruzü şeb tahsilde olub bunlarla taziyii evkat etmiyüb tahsili kemalât etmekle akranından mümtaz olduğu arz ve ilâm oluna istihkaklarına göre riayet olunurlar. Ve şügulden feragat idüb ziraate ve sayir kâr ve kisbe meşğul olanlara Siz mukaddema suhte tayifesinden idünüz deyu kendülere ve akvam ve akrabalarına dahlü taarruz olunmıya Ve mezkûrûn nakıybler tayifei mezburenin ıslâhına bezli makdur ve reayanın asude hal olmalarına sa'yi namahsur eyliyüb teahhüd eyledikleri üzre edai hidmet eyledikleri mukarrer ve muhakkak olursa danışmend olduklarında fermanı hümaynum muktezasınca biner akçe came beha virilüb ve növbette nekabetle mülâzim alınalar Ve bunlardan sonra yerlerine nakıyb olacaklar dahi tayifei mezburenin ilimle mümtaz olanlarından intihab olunub anlar dahi vechi meşruh üzre edai hidmet etmek şartile danışmend olduklarında biner akçe came beha virilüb her növbette bu minval üzre nekabetle mülâzim olalar Ve ilmi şerife riayeten bu hususa ibtida mübaşeret olundukda bir düşenbe günü tayifei mezbure cem oldukları amayiri âmirede et'imei mu'tadei ma'hudeden gayri bir defa dane ve zerde ve gayri taamlar pişirilüb ziyafet olunub huzuru hal ve firağı bal ile fatihai dibacei a'mal olan devamı devletü ikbal ve kıyamı saadetü iclâl için ed'iyyei icabet meale في الغدرو والاصال müdavemet ve iştiğal göstereler Ve bu Nişanı Hümayunumun bir suretin Bilâdı Selâsede waki olan mahkemelerde sicilli mahfuza kayıd eyliyüb Nişanı Hümayunu aynı ile hıfz eyliyüb mazmunu hümayunile amel eyliyeler Ve nükabadan talib olanlara aynı ile suretin ihrac idüb imzalıyub vireler Fi 28 m 987.(1577)

Bir sureti
Anadolu beylerbeğiliğine

Bir sureti
Istanbul kadısına

Bir sureti
Brusa kadısına

Bir sureti
Edirne kadısına

İran'la münasebette bulunan rafızîlerin cezalandırılmalarına dair.

Artık âbâd آرتق آباد ve Zile زيله kadılarına hüküm ki Senki Artık âbâd kadısının mektub gönderüb rafız ve ilhad ile meşhur olub yukaru canib ile muameleleri olanları sırran ve alâniyyeten tefahhus eylemek babında hükmü hümayunum gönderilmeğın emri şerifim mucibince tefahhus olundukda Arab عرب nam kariyyeden Emir Ali امير علي oğlu Mansur Halife شاه علي بن مقصود namına olub ve kariyyei mezbureden Şah Ali bin Maksud شاه علي بن مقصود ve Mehmed bin Kuli محمد بن قولي nam kimesneleri şer'i şerife ihzar idüb mezkûr Maksut مقصود dan sual olundukda Maksud مقصود ve İsmail اسماعيل ve Hasan حسن ve diğeri Hasan Halife حسن خليفه nam kimesneler bizüm evimizde cem olub bin beşyüz sikke filori yukaru canibden gelân Emi Ali Halife امير علي خليفه

nin âdemi Şahbende شاه بنده ye teslim etdik Ve bundan maada Bozok بوزاق ve Tokat توكات ve Artıkâbâd آرتق آباد kazâlarında üç bin nefer âdem defterin mezbur Şahbende شاه بنده ye virüb oldahi tebdili suret ile yukaru canibe gidüb ve yukaru canibden Halife خليفة namına olan kimesnelere kaftan ve kılıç gelüb Akdağ آقداغ da cemiyet etseler gerekdir deyu cevab virüb ve mezbur Şah Ali شاه علي ve Mehmed محمد den sual olundukda inkâr ile cevab virüb ehli kariyye yukaru canibde olan Emir Ali Halife خليفة nin akrabasındandır Ve rafız ve ilhad üzre olub yukaru canib ile muameleleri mukarredir deyu şehadet eylediklerin sicil eyledüğün bildirmiş sin İmdi buyurdum ki vusul buldukda bu hususu ber muktezayı şer'i şerif hak üzre teftiş eyleyüb göresin kazıyye arz olunduğı gibi ise anun gibi rafız ve ilhadı şer'ile sabit olanların ber muktezayı şer'i kavim haklarından gelüb emrim yerine varduğın arz eyliyesin Amma bu behane ile kendü hallerinde sünni mezheb müslümanlara hilâfı şer'i şerif teaddi ve tecavüz olunmaktan ve rafızî ve mülhidlere celb ve ahiz için himayet olunmaktan ziyade hazer idüb şer'i şerife muhalif kimesniye iş olmakdan begayet ihtiraz eyliyesin (Kadı âdemsine virilmişdir) Fi 28 sabanülmuzzam 987 (1). (1579)

53

Amasya'daki kızılbaşların cezalandırılmalarına dair.

Amasya آماسيه kadısına ve Amasya آماسيه beğine ve Çorum چورم ve Zile آرتق آباد ve Turhal ترخال ve İskilib اسكلب ve Osmançık عثمانچق ve Artukâbâd آرتق آباد ve Hüseyin âbâd حسين آباد ve Güleş گولش ve Ortaprae اورته پاره ve İne bazarı اينه بازارى ve Mecid özi مجد اوزى ve Kazâbâd قاز آباد ve Katar قطار ve Karahsarı demürlü قرقه حصار دمنورلو ve Havsa حوصه kadılarına hüküm ki Zikrolunan kasabat ve kurada bazı mülhid ve kızılbaş tayifesi olub çar yarı güzin رضوان الله تعالى عليهم اجمعين sebbü şetim idüb müslümanlara alâniyyeten Yezid geldi deyu kelimat idüb ve gice ile cemiyet idüb avretlerin ve kızların meclislerine getürüb birbirlerinin avretlerin ve kızların tasarruf idüb salât ve savm bilmeyüb ve oğullarına Ebubekir ابوبكر ve Ömer عمر ve Osman عثمان isimlerin itlak etmeyüb ve içlerinde dahi bu isimler ile müsemma kimesne olmamağla mülhid oldukları zâhir olub ve içlerinde Halife namına olan kimesneler yukaru canibden Şahlardan cizme ve esbab getürüb birbirlerine gezdirüb ziyaret idüb ve tayifei mezbureden Celâl Halife جلال خليفة ve Resul Halife رسول خليفة din uğrına çıkup cemiyet eylemişlerdir Biz dahi idelim deyu fitne ve fesada mübaşeret idüb ve bilcümle dahi bunların emsali şer'i şerife muhalif ef'al kabayihinden hâli olmadıkları istima olunmağın bu babda Dergâhı muallâm çavuşlarından Ahmed Çavuş احمد چاوش mübaşeretile ahvalleri teftiş olunub görülmesin emir idüb buyurdum ki... vu-

[1] Akşehir sancağında da bazı kimseler bu yüzden ceza görmüşlerdir.

sul buldukda müşarünileyh çavuşum mübaşeretile tahtı kazânızda ol asıl kimesnelerin ahvallerin teftiş idüb göresin filvaki zikrolunan kasabat ve kurada ol makule kimesneler olub vechi meşruh üzre şer'i şerife muhalif ef'alleri olub hâşâ çar yarı güzin رضوان الله تعالى عليهم اجمعين şer'i şerife muhalif italei lisân eyledükleri bigaraz ve mutemedün aleyh kimesnelerin bil-muvacehe şehadetlerle bihasbeşser' sabit ve zâhir olur ise üzerlerine sabit ve zâhir olduğu gibi sicil idüb dahi anın emsali mülhidleri mühkem habs idüb vukuu üzre arz eyliyesin Sonra haklarında emri şerifim ne vechile sâdir olur ise mucibile amel idesin Amma bu behane ile kendü hallerinde olanları mücerred celb ve ahiz için rencide ve remide itdirmiyüb ve şühudu zordan ve nisbet ve taassub ile kendü hallerinde olanlara zulüm ve teaddi olunmaktan ziyade hâzer idesin (Merkum çavuşun biraderi Hasan'a virildi) Fi 28 b 992. (1583).

54

Sarı Saltuk Baba zaviyesine dair.

Baba بابا kadısına hüküm ki Kasabai mezburda Sarı Saltuk Baba صاری صالتق بابا zaviyesine ceddin sultan Beyaz (id) Han vakıf eylediği yerlerin üzerine hîni iktizada bina olunandan maada bazı kimesneler sadakatı müslimin kendülere olmak ümidi ile vakıf yerlere halvethane ve zaviye bina etmekle tekyei mezburde hizmet iden mücavir dervişlere dahi ayende ve revendeyi iskân olacak yerler bulunmıyub küllî zaruret çekilüb muzayeka olmağla tekyede durub hizmet iden mücavirin dahi perakende olub vakfa ziyade zarar olmağla sonradan ihdas olunan zaviye ve halvethane men olunmak meşru idüğüne fetvayı şer'iyye ibraz olunmağın fetva mucibince amel olunmasın emir idüb buyurdum ki... vusul buldukda bizzat zaviyei mezburenin üzerine varub teftiş idüb ve bu babda olan fetvaya dahi nazar idüb göresin vechi meşruh üzre vaz'ı kadime muhalifi sonradan zaviye halvethane üzre vaz'ı kadime muhalif sonradan zaviye ve halvethane bina olunmak ile zarar ve muzayeka olduğu vaki ise fetvayı şer'iyye mucibince amel idüb şer'le zarar ve teaddisin def eyliyesin (Mehmed nam sofiye virildi) Fi 2 şaban 991 (1584)

Ahmet Refik